

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
KAŽDODENNÍ ŽIVOT NA ZÁMKU LUŽANY ZA ČASŮ
JOSEFA HLÁVKY

Autorka práce: Kristýna Regnerová
Studijní obor: Historie - Bohemistika
Ročník: III.
Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Bezecný, Ph. D.

České Budějovice
2016

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci s názvem „Každodenní život na zámku Lužany za časů Josefa Hlávky“ jsem zpracovala samostatně za použití literatury a pramenů uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené verzi elektronickou cestou v databázi STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu kvalifikační práce. Souhlasím s tím, aby tutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby této kvalifikační práce. Souhlasím s porovnáním textu mé práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 4. května 2016

.....
Kristýna Regnerová

Poděkování

Mé poděkování patří panu Mgr. Zdeňku Bezečnému, Ph. D jako vedoucímu mé bakalářské práce za cenné rady, připomínky a vstřícnost. Ráda bych také poděkovala paní Haně Kaufnerové, správce zámku Lužany, za ochotu a pomoc při práci s archivním materiálem uloženým na zámku Lužany. Mé poděkování se také vztahuje na Nadaci Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových, kterou mi byl přístup do archivu na zámku Lužany umožněn. V neposlední řadě děkuji své rodině za oporu při celé době studia a jejich důvěru ve mně.

Anotace

Překládaná bakalářská práce si klade za úkol přiblížit každodenní život v domácnosti českého mecenáše Josefa Hlávky na zámku Lužany v letech 1886 - 1902. Stanovené období představuje dobu manželství Josefa Hlávky a Zdenky Hlávkové, rozené Havelkové. Za použití literatury a pramenů osobní povahy je předložen pohled na domácnost a její obyvatele. Lužany byly místem setkání a kulturního života. Pozornost je věnována lužanským hostům a jejich pohledu na zámeckou každodennost. Předmětem bádání o hospodaření na zámku a velkostatku je jeho funkčnost, podoba a dopad na domácnost i přímé okolí zámku. Součástí této práce je edice deníku Zdenky Hlávkové. Závěr shrnuje nové zjištěné poznatky a zároveň otevírá možnost k dalšímu výzkumu pramenů.

Abstract

Presented bachelor aims to capture approach everyday life in the household czech benefactor Josef Hlávka's in the chateau Lužany in years 1886 - 1902. Defined period imagines period of the marriage Josef Hlávka's and Zdenka Hlávková's, née Havelková. Using literature and sources of personal nature. is proposed look on the household and its residents. Lužany was place for meetings and cultural life. Focus is dedicated lužan's guests and their look on chateau's everydayness. Functionality, form and incidence on the household and direct neighbourhood of chateau's are subject of research about economy in the chateau and manor. Edition of daybook Zdenka Hlávková's is part of this bachelor. Conclusion resumes new detected findings and open prospect to next research of sources.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Osobnost Josefa Hlávky.....	12
3. Josef Hlávka a Lužany.....	17
4. Lužanský zámek a jeho obyvatelé	23
4.1 Domácnost na lužanském zámku.....	23
4.2 Zdenka Hlávková.....	27
4.3 Lužanští hosté	31
5. Hospodaření v Lužanech	38
6. Závěr.....	44
7. Seznam použitých pramenů a literatury	45
7.1 Nevydané prameny	45
7.2 Vydané prameny	46
7.3 Literatura.....	46
8. Seznam příloh	48
8.1 Textové přílohy.....	48
8.1.1 Ediční poznámka	48
8.1.2 Deník	50
8.1.3 Poznámky k deníku	77
8.2 Obrazové přílohy	85

1. Úvod

Josef Hlávka byl významným mecenášem, architektem, stavitelem a podnikatelem. Bohatá literatura o Josefu Hlávce se ale většinou jen okrajově dotýká jeho soukromí. Předmětem této bakalářské práce je právě soukromý a každodenní život Josefa Hlávky a jeho rodiny na zámku Lužany. Bakalářská práce si klade za cíl přiblížit a více objasnit etapu Hlávkyho života spjatou s Lužany jako s domácností, hospodářstvím a také místem pro společenská setkání. Lužanský zámek plnil totiž hned několik funkcí, ke kterým byl přizpůsoben přestavbou v letech 1886 - 1887. Fungoval jako venkovské sídlo pro Hlávkyho letní pobyty a zároveň sloužil jeho přátelům. Tím se ze zámku stojícího nedaleko Přeštic stalo centrum pro setkání umělců, politiků, místo, kde se zakládaly instituce jako Česká akademie věd a umění, a Lužany byly také zdrojem inspirace umělců. V souvislosti s malířím a sochařím byl zámek i místem uměleckých sbírek.

Druhým předmětem zájmu této práce je velkostatek Lužany. Informace o činnosti velkostatku jsou však značně neucelené a v literatuře málo zpracované. Nabízí se tak mnoho otázek. Byl velkostatek schopný uživit zámek i s jeho hosty? Je možné, aby zámecké hospodářství posílalo přebytky na Hlávkyho koleje?¹ Pro kolik lidí znamenal velkostatek obživu? Angažoval se v řízení velkostatku i sám Josef Hlávka?

Jako časové mezníky pro tuto práci jsem si stanovila manželství Josefa Hlávky a Zdenky Hlávkové, rozené Havelkové, to znamená období let 1886 - 1902. Dokončení přestavby zámku a vysvěcení nově postavené kaple spojené s premiérou Lužanské mše v roce 1887 odstartovalo společenský život na zámku. Zdenka Hlávková v kontaktu mezi Josefem Hlávkou a umělci navštěvujícími zámek hrála důležitou roli, minimálně kvůli přátelství mezi její rodinou a rodinou českého skladatele Antonína Dvořáka. Úloha paní Zdenky v manželství i v Hlávkyho mecenášství a domácnosti je dalším tématem této práce.

Metodologickým východiskem jsou, vedle nepřímé a deduktivní metody, dějiny každodennosti pro zobrazení všedního dne a života na nešlechtickém zámku 19. století. Vzhledem k využití deníku Zdenky Hlávkové jako pramene je další používanou metodou historická antropologie. Nepřímá metoda a dedukce je využita při zodpovídání složitějších otázek a při nutnosti kombinovat poznatky z literatury, nevydaných pramenů různé povahy a jejich zasazení do doby. K přiblížení lužanské každodennosti poslouží, kromě nevydaných pramenů, již vydané vzpomínky a korespondence lužanských návštěvníků, protože i oni

---

¹ O zásobování Hlávkyho kolejí z Lužan Karel HLÁVKA – Blahoslav ŠEPLAVÝ, Lužany. Národní památník a přírodní rezervace, Praha 1952, s. 10.

tvořili nedílnou součást zámecké domácnosti, ve které se střetávaly dvě generace jedné rodiny. Jaké byly v této domácnosti vztahy a kdo domácnost doopravdy vedl? Jaké postavení měla na zámku druhá Hlávková manželka? Kolik bylo na zámku služebnictva? O zodpovězení těchto otázek se práce pokusí pomocí literatury a především pramenů.

Součástí bakalářské práce je edice deníku Zdenky Hlávkové. Tento deník jako pramen nebyl dosud využit a ani jeho edice nebyla do dnešního dne zpracovaná. Jedná se přitom o velice zajímavý pramen týkající se vztahu mezi manželi Hlávkovými, stejně tak i dění v domácnosti.

Většina prací věnovaná osobnosti Josefa Hlávky jsou biografie zaměřené především na jeho kariéru a mecenášství. Soukromého života se dotýkají pouze v souvislosti s manželkami. Josef Hlávka je vždy vykreslen jako neústupný workoholik, štědrý mecenáš a přitom skromný a spořivý člověk.

Nejnovější prací týkající se Josefa Hlávky a lužanského zámku je monografie Hlávkovy Lužany.² Jedná se dosud o jedinou práci, která shrnuje starší historii lužanského zámku, jeho historii v souvislosti s Josefem Hlávkou i po jeho smrti. Součástí monografie je také kapitola o životě na zámku od Magdalény Pokorné. Byla zde využita korespondence mezi Josefem a Zdenkou Hlávkovými, zážitky hostů a také zápisky Marie Červinkové-Riegrové, dcery Františka Ladislava Riegra. Magdaléna Pokorná se zaměřila především na hosty a hospodaření, ale stále zůstávají v rámci této kapitoly nezodpovězené otázky. Opomenuta je opět Zdenka Hlávková. Pozornost, která je jí věnovaná, se týká jen její role hospodyně. Na základě této monografie se nabízí další otázky. Jaké byly vztahy mezi druhou manželkou Josefa Hlávky, jeho matkou a tchyní? Jaké bylo postavení Zdenky Hlávkové na lužanském zámku? Jak vypadal vztah manželů Hlávkových? Jak fungovala domácnost s hosty a bez nich? Byly pro zámeckou kuchyni využívány pouze zdroje z velkostatku? Deník Zdenky Hlávkové je zcela opomenut a především prostřednictvím tohoto pramene osobní povahy se pokusí bakalářská práce nalézt odpovědi na vyřčené otázky.

Stěžejním dílem o životě Josefa Hlávky je práce Aloise Lodra.³ Kromě Hlávkovy životopisu je součástí knihy Hlávkovu mecenášství a zakládání institucí jako byla Česká akademie věd a umění, Národohospodářský ústav a Hlávkovy studentské koleje. Alois Lodr ale neopomenul ani život na lužanském zámku, o kterém píše především v souvislosti s návštěvami umělců a inspirací, kterou jim Lužany poskytovaly. Jen velice krátce se

---

² František ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, Praha 2014.

³ Alois LODR, Josef Hlávka. Český architekt, stavitel a mecenáš, Praha 1988.

zmiňuje o denním řádu na zámku. Kapitulu věnoval i Zdence Hlávkové nebo Antonínu Dvořákovi, jako těm, kdo Hlávkou obklopovali. V přílohách najdeme několik dopisů psaných Josefu Hlávkovi. Kniha Aloise Lodra je významná pro svůj široký záběr a řadu zajímavých příloh, včetně těch obrazových. Z komplexně zpracované knihy od Aloise Lodra čerpal později Pavel Ries.⁴ Jeho práce představuje zkrácený a zjednodušený životní příběh Josefa Hlávky. Pavel Ries pracoval ve své knize pouze s literaturou a nepřináší tak žádné nové poznání z pramenů.

Úplně prvním, kdo představil biografii Josefa Hlávky, byl Albert Vojtěch Velflík v pamětní vzpomínce přednesené 2. prosince 1908 na shromáždění České akademie.⁵ Příspěvek se týkal také jiných architektů a stavitelů, ne pouze Hlávky. U něj především upozornil na jeho mecenášství a „buditelskou činnost“. Příspěvek Alberta Vojtěcha Velflíka je pro tuto práci důležitým zdrojem přehledu činnosti Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, založené Josefem Hlávkou v roce 1904, a také pro Hlávkovy odkazy v poslední vůli, ze kterých je možné vysledovat některé z jeho hlavních a stálých zaměstnanců, na které bylo Hlávkou v závěti pamatováno.

Tato práce využívá literaturou o životě Josefa Hlávky pro přiblížení jednotlivých oblastí, které budou dále rozpracovávány pomocí pramenů. Více je využita vzpomínka Alberta Vojtěcha Velflíka právě v souvislosti s odkazy Josefa Hlávky v závěti.

Další použitá literatura se zabývá samotnými Lužany. O zámku a jeho parku vyšla publikace od Karla Hlávky a Blahoslava Šeplavého.⁶ Tato publikace má spíše ráz turistického průvodce, přesto poskytuje informace o podobě zámku a především o parku, zahradách a altánech. Karel Hlávka měl v úmyslu vydat biografii Josefa Hlávky a jeho korespondence o více jak 30 let dříve než Alois Lodr.⁷ Díky vědeckému zájmu Karla Hlávky o osobnost Josefa Hlávky a prameny s ním spojené je tato publikace také zařazena mezi použitou literaturu.

Předmětem bakalářské práce je i hospodaření na lužanském panství. Cukrovarem sousedícím se zámek se zabýval Gustav Hofmann.⁸ Pro tuto práci jsou zde použitelné jen

---

⁴ Pavel RIES, Josef Hlávka, největší český mecenáš, Praha 1991.

⁵ Albert Vojtěch VELFLÍK, Život a působení prvního presidenta a zakladatele České akademie arch. Dr. Ph a Dr. Techn. Josefa Hlávky s přehledem pokroku v umění stavitelském za jeho života, Praha 1908.

⁶ K. HLÁVKA – B. ŠEPLAVÝ, Lužany.

⁷ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 172.

⁸ Gustav HOFMANN, Cukrovar v Lužanech 1838 - 1896. Dvě kapitoly z dějin našeho cukrovarnictví, Minulostí západočeského kraje 13, 1976, s. 65-81.

základní informace o nevýdělečnosti a úpadku cukrovaru. Práce Gustava Hofmanna je podložena statistickými údaji a účetními záznamy.

K zodpovězení jedné z hlavních otázek, jak vypadal každodenní život na zámku Lužany, jsou využívány vydané paměti a korespondence lužanských hostů. Jako dva reprezentativní příklady byli pro tuto práci vybráni Julius Zeyer a Antonín Dvořák, a to kvůli intenzitě korespondence a jejich zpracování v literatuře.⁹ Přátelství mezi manželi Dvořákovými a Hlávkovými na základě korespondence zpracoval před čtyřmi lety ve své studii David R. Beveridge.¹⁰ Pozornost věnuje, pro tuto práci důležité, Lužanské mši, která stála na konci přestavby zámku a na počátku jeho kulturního významu. David R. Beveridge korespondencí prokládá samotný text, veškerá svá tvrzení podporuje prameny a současně upozorňuje na nesrovnalosti, na které narazil například u Aloise Lodra.

Z vydaných pramenů, kromě korespondence Julia Zeyera, kterou vedl především se Zdenkou Hlávkovou, využívá tato práce také zápisky Marie Červinkové-Riegrové, která v nich popsala po své návštěvě pobyt v Lužanech a svůj pohled na Hlávku a jeho osobnost.¹¹

Životu Josefa Hlávky se dostalo také románového zpracování od Valji Stýblové.¹² Díky těmto románům byla jeho životní dráha více přiblížena veřejnosti a osobnost zapomenutého mecenáše se dostala zpět do jejího povědomí.

Převážná část literatury o Josefu Hlávce má sklony k idealizaci. Josef Hlávka se stal bezesporu výjimečným případem českého úspěšného podnikatele a především pak mecenáše. Jeho nemalé investice do vzdělání a kultury byly naprosto ojedinělé. Milionář hlásící se k češství a veřejně ho podporující, skromný a spořivý člověk – to vše jistě působí natolik, aby docházelo k zidealizovanému podání jeho osobnosti. Negativní stránky vlastní každému člověku jsou u významného mecenáše značně v pozadí anebo vůbec nezmněné. Jedinou často se v literatuře opakující vlastností, kterou lze vnímat i negativně, je Hlávka až do krajnosti vedená spořivost. Tato bakalářská práce by chtěla přiblížit Josefa Hlávku více jako člověka majícího i negativní stránky osobnosti.

---

⁹ Jan VOBORNÍK (ed.), Julius Zeyer, Listy třem přátelům: paní Zdeňce Hlávkové, Otakarů Červenému a Janu Voborníkovi, Praha 1938.

¹⁰ David R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávce – Anna a Antonín Dvořákové. Přátelství dvou manželských párů a jeho plody v českém a světovém umění, Praha 2012.

¹¹ Milan VOJÁČEK a kol.(edd), Marie Červinková-Riegrová, Zápisky II (1885 - 1886), Praha 2013.

¹² Valja STÝBLOVÁ, Lužanská mše I. Vita Brevis, Praha 2005.

TÁŽ, Lužanská mše II. Ars Longa, Praha 2006.

TÁŽ, Lužanská mše III. Mysis amicus, Praha 2009.

TÁŽ, Mecenáš v obnošené vestě, Praha 2012.

Nevydané materiály použité pro bakalářskou práci se nacházejí v archivu Marie, Josefa a Zdeňky Hlávkových v Lužanech a ve fondu velkostatek Lužany v SOA Plzeň, pobočka Nepomuk. V archivu Marie, Josefa a Zdeňky Hlávkových jsou uloženy prameny týkající se samotného Josefa Hlávky, jeho rodiny i přátel. Dokumenty z lužanského archivu, poskytnou odpovědi na každodenní život i na hospodaření, které měla na starosti Zdenka Hlávková. V menší míře bude využita korespondence. Stěžejním pramenem je již zmiňovaný deník paní Zdenky. Prameny uložené v archivu Nadace v Lužanech jsou uspořádány dvěma různými způsoby. Část dokumentů je uložena podle čísla kartonů a inventarizačních čísel. Jedná se o fond Doplnky, který byl zpracován a zpřístupněn v roce 2015. Fondy Josefa Hlávky a Karla Hlávky jsou uspořádány odlišným způsobem. Citace těchto pramenů je provedena na základě současného stavu fondů. Lužanský velkostatek má vlastní fond v SOA Plzeň, pobočka Nepomuk. Prameny zde uložené se však ve větší části týkají období před tím, než Lužany zakoupil Josef Hlávka. Některé dokumenty k chodu velkostatku jsou uloženy i na zámku v Lužanech.

2. Osobnost Josefa Hlávky

Samotné osobnosti Josefa Hlávky je v rámci této práce pozornost věnována především v souvislosti s rodinnými vazbami a okolnostmi souvisejícími s Lužany. Ve veřejném životě představoval Josef Hlávka úspěšného a talentovaného architekta, ale také stavitele a štědrého mecenáše.

Narodil se 15. února 1831 jako prostřední dítě v rodině přeštického purkmistra Antonína Hlávky (1796 - 1860), který se později stal okresním představeným v Humpolci. Absolvoval většinu gymnázia ještě v Klatovech, pak v Kolíně, kam se rodina kvůli otcově práci přestěhovala.¹³ Cílevědomý student pokračoval na studiích v Praze a poté ve Vídni na Akademii výtvarných umění. Ve Vídni se kromě studia věnoval i praxi a vyučil se jako zedník u Šebkovy stavební kanceláře. Josef Hlávka se jako student architektury účastnil soutěží, posílal své návrhy, například i na budovu Národního divadla.

Hlávku charakterizovala jeho často tradovaná spořivost, o které se vypráví historiky a je zmiňovaná i v literatuře. Byla jistě pozůstatkem z dětství a mládí. Rodina se třemi dětmi, nejstarším Antonínem (1825 - 1908), pozdějším právníkem a c. k. místodržitelským radou v Praze, prostředním Josefem a nejmladší Matyldou (1839 - 1932), provdanou Mayerovou, bydlela v Přešticích v malém přízemním domku pod chrámem Nanebevzetí Panny Marie. Rodina žila skromně a skromný, spořivý život Hlávka zakusil nejvíce jako student spolu s bratrem Antonínem.¹⁴ Spořivost pak Hlávku provázela po celý život, ale týkala se jen jeho samotného. Budoucí lužanských hostů nikterak nezasáhla.

Stejně jako počátky Hlávkovy spořivosti i zanícení pro vzdělávání a jeho podporu musíme hledat ve studentských letech. Sám Hlávka měl štěstí. Studoval na Akademii výtvarných umění a získal stipendium, aby mohl procestovat Evropu a poznat tak architekturu v jiných zemích. Obtížností studentského života si byl dobře vědom, a proto jeho mecenášství byla zaměřeno z velké části na studenty.

Podíváme-li se blíže na Hlávkovu rodinu, pak rozhodně nejdůležitější osobou v jeho životě byla matka Anna Hlávková (1800 - 1893), rozená Stachová. Právě pro ni koupil lužanský zámek. Po smrti Hlávkovy matky převzala starost o zámek i samotného Hlávku jeho mladší sestra Matylda, vdova po c. k. okresním hejtmanovi v Jindřichově Hradci.¹⁵ Antonín Hlávka se stal právníkem. Hlávka využíval jeho poradenství a v kontaktu

---

¹³ A. LODR, Josef Hlávka, s. 11.

¹⁴ TAMTÉŽ, s. 10.

¹⁵ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 184.

s bratrem byl neustále. Všichni tři sourozenci se dožili vysokého věku, kterého se jim dostalo do vínku zřejmě z matčiny strany.¹⁶

Pobyt Josefa Hlávky ve Vídni a setkání s Františkem Šebkem, českých architektem, stavitelem a politikem, bylo pro jeho život osudové. Hlávka od Šebka získal jeho zavedenou stavební kancelář. Od roku 1855 byl jejím ředitelem a majitelem se stal o pět let později. Jako schopný architekt a stavitel v čele Šebkovy vídeňské stavební kanceláře se dostal ve správný čas na správné místo. Vídeň zbavena městských hradeb získávala novou zástavbu. Stavěly se kostely, činžovní a obchodní domy a také opera. V rámci této stavební exploze, která dala vzniknout vídeňské Ringstraße, získal Hlávka základ pro své jmění. Vídeň mu však nebyla osudná jen jako budoucímu milionáři, ale také jako vlastenci. V domácnosti Františka Šebka, který Hlávkově v jeho devětadvaceti letech předal svou stavební kancelář, se scházeli čeští vlastenci a politici.¹⁷

Sem můžeme klást počátky jeho angažovanosti v otázce vlastenectví. Jistě ale Hlávku ovlivnil i rok 1848, kdy jako student musel tyto události vnímat o to bouřlivěji. Františka Šebka si vzal Hlávka dost možná do budoucna jako příklad. Šebek sám jako podnikatel získal značný majetek a založil Nadání Šebkovo na podporu chudých studentů na české reálné škole v Praze.¹⁸

Z Hlávky se stal vyhledávaný architekt a stavitel. Byl známý tím, že jeho stavby byly provedeny rychle, kvalitně, a přesto levně. Ve svých třiceti letech získával velké zakázky, jakými byly Dvorní opera ve Vídni nebo rezidence v Černovicích. Finančně zajištěný se mohl oženit v roce 1862 s Marií Čermákovou z Přeštic (1841 - 1882), o které se často hovoří jako o „Márince“. Paní Marie pečovala o Hlávku během jeho dlouhé nemoci. Krátce po Hlávkově uzdravení však onemocněla ona sama. Zemřela ve věku čtyřiceti dvou let na tuberkulózu. „Márinka“ a práce byly pro Hlávku vším, jak píše Marie Červinková-Riegrová, a její ztráta jej proto velmi zasáhla.¹⁹ Obrazy paní Marie měl Hlávka stále umístěné ve své pracovně, i když byl ženatý podruhé.²⁰ Marie Hlávková byla nejspíše dobře přijata i Hlávkovou rodinou, o čemž svědčí korespondence mezi ní, matkou Josefa Hlávky a jeho sourozenci. Takový kontakt už mezi rodinou a druhou Hlávkovou

---

¹⁶ Jaroslav BLAHOŠ, Život a zdraví Josefa Hlávky, in: Josef Hlávka, jeho myšlenkový odkaz a 100 let činnosti jeho nadace, Praha 2004, s. 96-99.

¹⁷ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 21.

¹⁸ A. V. VELFLÍK, Život, s. 15.

¹⁹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 479.

²⁰ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 89.

manželkou neprobíhal. Navíc matka Marie, Josefa Čermáková (1805 - 1905), rozená Procházková, žila na zámku Lužany i po Mariině smrti až do konce svého života.

Ve Vídni patřil Josef Hlávka mezi veřejně známé a vážené občany. Dostávalo se mu poct jako čestné měšťanství Vídně, řád císaře Františka Josefa a další, které oceňovaly jeho kvality odborníka. Kariéru jinak houževnatého a odolného Josefa Hlávky v jeho třiceti osmi letech přerušila nemoc způsobená pravděpodobně pracovním vypětím.²¹ Choroba zasáhla končetiny a zrak, ale nikterak Hlávkovu činorodost a aktivitu. Z veřejného života nezmizel definitivně ani připoutaný na invalidní vozík. Stále sbíral medaile a ocenění, stýkal se s přáteli a začínal uvažovat nad další možnou činností, které by se mohl věnovat. V tomto období vstoupily do Hlávkovy života Lužany. Ty budou mít po jeho uzdravení důležitou roli v jeho životě.

Roku 1873 vrátil stavitelskou koncesi, zanechal kariéry architekta a stavitele a předal svým spolupracovníkům a kolegům rozdělané stavby.²² Začal s léčbou v českých i zahraničních lázních. Z Vídně se odstěhoval na matčin zámek v Lužanech. Ten koupil Josef Hlávka od pražského továrníka Františka Ringhoffera spolu s velkostatkem a panstvími Vlčí, Skočice a Dlouhá Louka v roce 1866 pro svoji ovdovělou matku Annu Hlávkovou za 330 000 zlatých.

Klidné prostředí lužanského panství využíval při své léčbě. Nechal si zde vybudovat rampu ve tvaru písmene L pro přístup s invalidním vozíkem do patra. V roce 1875 byl Hlávka stále zasažený nemocí a jeho matka mu postoupila zámek včetně velkostatku zpět za 200 000 zlatých.²³ Zřejmě už v této době zavrhl návrat ke své původní kariéře.

Josef Hlávka se uplatňoval i při své nemoci jako hospodář. Lužanské panství rozšířil, pozvedl, na zámku zamýšlel vybudovat byt pro sebe a svou manželku.²⁴ Přesto roku 1882 začal uvažovat o prodeji velkostatku a zámku. Důvodem byla smrt první manželky Marie Hlávkové. Prodej Hlávkovu rozmlouval jeho přítel, literární historik Josef Jireček. Rodina do této záležitosti nezasahovala a ponechala rozhodnutí na Hlávkovu.²⁵ O zvelebení lužanského velkostatku během jeho držení Josefem Hlávkou svědčí fakt, že správa

---

²¹ J. BLAHOŠ, Život, s. 97.

²² F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 23.

²³ TAMTÉŽ, s. 27.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 84.

²⁵ A. LODR, Josef Hlávka, s. 40.

císařských statků za Lužany nabídla 550 000 zlatých.²⁶ Přes nabízenou částku Hlávka od prodeje odstoupil právě na přímluvu Josefa Jirečka.²⁷

Hlávka se po jedenácti letech strávených na invalidním vozíku zotavil a naučil se znovu chodit. Už tři roky poté, co z invalidního vozíku vstal, se stal říšským a zemským poslancem.²⁸ Ke své původní profesi se vrátil už jen jako člen nejrůznějších komisí. Jako stavitel a architekt v praxi se pak angažoval pouze na svých vlastních stavbách. V letech 1886 - 1887 provedl přestavbu zámku Lužany a o deset let později, v letech 1897 - 1898, si nechal postavit dům v Praze. Především se však až do své smrti věnoval mecenášství, založil Českou akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění²⁹ a finančně podporoval české umělce, vědce, studenty. Aby tato podpora neustala ani po jeho smrti, založil 25. ledna 1904 Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Josef Hlávka zůstal bez potomků a dědicem se stalo právě založené Nadání.

Ve svých pětapadesáti letech se rozhodl podruhé oženit. Druhou manželkou se stala Zdenka Havelková (1843 - 1902). Její otec Matěj Havelka (1809 - 1892), poslanec a dvorní rada, byl Hlávkovým přítelem a kolegou v politice. Do sňatku s Hlávkou paní Zdenka provdaná nebyla. Nastoupila dráhu operní pěvkyně, byla vzdělaná a Hlávku v jeho mecenášské činnosti a v zakládání institucí během manželství velmi podporovala. S umělci, kteří na zámek jezdili, si jistě rozuměla více než Hlávka, což dokládá například korespondence s Juliem Zeyerem. Vzdělaná žena, na svou dobu samostatná, členka Amerického klubu dam se po své svatbě s Hlávkou všeho vzdala a stala se zámeckou paní, hostitelkou a hospodyní.

Ještě před sňatkem s paní Zdenkou byl zámek podroben velké přestavbě, aby vyhovoval Hlávkovým potřebám, protože každodenní život Josefa Hlávky se v letech 1886 - 1908 odehrával i na lužanském zámku. Lužany se staly místem pro setkání předních osobností českého umění, vědy a politiky, místem pro představitele staročeského strany.

Mezi hosty patřili František Ladislav Rieger, Antonín Dvořák, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer, Albín Bráf, Max Švabinský, Oskar Nedbal, Josef Suk a další. Lužanské panství se pod záštitou mecenáše Josefa Hlávky stalo kulturním centrem své doby. Byly zde položeny základy České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a také základy Národohospodářského ústavu.

---

²⁶ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 185.

²⁷ A. LODR, Josef Hlávka, s. 41.

²⁸ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 237.

²⁹ Činnost byla zahájena roku 1891. Hlávka založení akademie finančně podpořil a stal se prvním prezidentem.

Josef Hlávka zemřel 11. března 1908 v Praze ve věku 77 let. Smuteční rozloučení proběhlo v Praze i v Lužanech. Pohřben byl v rodinné hrobce, kterou sám navrhl, spolu se svými manželkami, matkou, bratrem a rodiči první manželky Marie.

3. Josef Hlávka a Lužany

Druhá část života Josefa Hlávky po jeho uzdravení je neodmyslitelně spjata s Lužany. Dějinami tohoto místa před tím, než se majitelem lužanského panství stal Josefa Hlávka, se společně zabývali Jiří Úlovec a František Kašička.³⁰

Roku 1245 je doložen první majitel tehdejšího statku Lužany. Byl jím Jimram, který zde s největší pravděpodobností obýval dřevěnou tvrz. Ve 14. a 15. století používali majitelé přídomek „z Lužan“. V této době se ale spíš než o tvrz, jednalo o hospodářské usedlosti.³¹ Do dnešního dne je známo hned několik členů rodu Lužanských, kteří se objevili v pramenech různé povahy.³² Lužany byly po určitou dobu také v majetku Švihovských. Prvním majitelem Lužan z tohoto rodu byl Půta Švihovský z Rýzemberka.³³ Švihovští ale zdejší sídlo nevyužívali. Dalšími majiteli se stali Příchovští z Příchovic. Ti zahájili v druhé polovině 16. století stavební práce a vybudovali jednopatrový renesanční zámek. Příchovští měli Lužany v držení stopadesát let. Po dlouhém období majitelů pocházejících ze stejného rodu nastalo časté střídání lužanských pánů. Na několik desetiletí se zámek stal také majetkem Schönbornů. Po několika dalších změnách majitelů Lužany zakoupil pražský továrník František Ringhoffer, od kterého zámek s lužanským velkostatkem a dvory Vlčí, Skočice a Dlouhá Louka v roce 1866 koupil Josef Hlávka pro svoji ovdovělou matku Annu Hlávkovou.³⁴

V roce 1866 byl Hlávka už čtyři roky ženatý s Marií Čermákovou a řídil stavební kancelář ve Vídni. Jako čestný občan Vídně v ní nejen pracoval, ale také žil. Lze tedy předpokládat, že o zámku Lužany uvažoval pouze jako o projevu vděku a úcty matce, která jistě ocenila návrat do svého rodného kraje.³⁵ Nebyl důvod, aby Hlávka projevoval o Lužany větší zájem, když jeho práce a uplatnění byly tak daleko od nich. Dost možná by ke spojení Josefa Hlávky s Lužany nikdy nedošlo, kdyby nebylo Hlávkovy kolapsu, který jako následek pracovního vypětí prodělal v roce 1869 a s jehož následky se vypořádával prakticky až do konce svého života. Psychické a fyzické vypětí z přemíry práce, nedostatek odpočinku a stres dovedly ochrnutého Hlávku ve věku třiceti osmi let na invalidní vozík. Jeho charakteristická tvrdohlavost mu nedovolila práce zanechat a dál rozdělané stavby řídil.³⁶ Až čtyři roky po

---

³⁰ Jiří ÚLOVEC – František KAŠIČKA, Tvrz a zámek v Lužanech, Minulostí západočeského kraje 35, 2000, s. 49-93.

³¹ TAMTÉŽ, s. 53.

³² TAMTÉŽ, s. 52.

³³ Půta Švihovský z Rýzemberka (†1504), nejvyšší zemský sudí (1479 - 1504).

³⁴ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 20.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 20.

³⁶ J. BLAHOŽ, Život, s. 98.

kolapsu v roce 1873, vrátil stavitelskou koncesi a předal svým spolupracovníkům rozdělané projekty.³⁷ Přinutilo jej k tomu zhoršení zraku, který choroba také zasáhla.³⁸ V rámci léčby navštěvoval lázně a také pobýval u své matky v Lužanech. Zámek byl pro Hlávku pohyblivější se na invalidním vozíku přizpůsoben. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu Hlávka zřejmě již neuvažoval o návratu ke svému dřívějšímu životu. Jako významný stavitel podílející se na výstavbě vídeňské Okružní třídy si zajistil dostatek finančních prostředků pro svůj další život mecenáše. Byl majitelem několika domů ve Vídni, později i v Praze.³⁹ Lužany byly převedeny matkou zpět na Hlávku ještě v době jeho nemoci v roce 1875.⁴⁰

Nová éra Lužan se začala psát roku 1886, kdy kromě uskutečnění svatby Josefa Hlávky a Zdenky Havelkové, byla zahájena rozsáhlá přestavba zámku. O stavebních úpravách začal Hlávka přemýšlet už v době, kdy mu jeho matka zámek spolu s velkostatkem postoupila. Měl v úmyslu nechat v zámeckých prostorách vybudovat byt pro sebe a svou první ženu Marii.⁴¹ K radikálnímu zásahu do podoby zámku došlo však až v letech 1886 - 1887, tedy o jedenáct let později. Krátce po uzdravení Josefa Hlávky, kdy z invalidního vozíku vstal a pomocí berlí se učil znovu chodit, onemocněla jeho první manželka Marie na tuberkulózu, na kterou v roce 1882 také zemřela.⁴² Hlávková ztráta a úvahy o prodeji Lužan zamýšlenou přestavbu pozdržely.

Přestavba provedená během pouhých dvou let zcela změnila ráz zámku a jeho vnitřní uspořádání. Bylo především potřeba vytvořit prostory vhodné pro Hlávkovy hosty a také byt reprezentující mecenáše. Dokumentace k přestavbě zámku se bohužel nedochovala a uvažuje se i o možnosti, že jednotné a ucelené plány dost možná vůbec neexistovaly. Jako doklad pro porovnání vzhledu zámku a okolí před a po přestavbě mohou posloužit akvarely od Leopolda Schmidta. Ten podobu zámku před přestavbou zachytil k roku 1877.⁴³

Proměny podoby zámku za Josefa Hlávky, stejně jako přestavby a úpravy provedené majiteli před Hlávkou, již vícekrát popsal František Kašička.⁴⁴ Zámek se po Hlávkově přestavbě dostal novorenesanční podobu. Z jednoduchého venkovského zámečku vzniklo více členité a zdobenější sídlo, které ovšem stylem zapadalo do svého okolí, ačkoliv na fasádách se kromě novorenesančních motivů objevují i manýristické.⁴⁵ Najdeme i několik prvků nesourodých

---

³⁷ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 23.

³⁸ A. LODR, Josef Hlávka, s. 36.

³⁹ Jednalo se o pět domů ve Vídni, III., okres Landstraße, Weisgärber, a pražský dům číslo 736-II, ulice Vodičkova a Jungmannova. Blíže V. VELFLÍK, Život, s. 37.

⁴⁰ A. LODR, Josef Hlávka, s. 37.

⁴¹ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 84.

⁴² A. LODR, Josef Hlávka, s. 39.

⁴³ TAMTÉŽ, s. 59.

⁴⁴ J. ÚLOVEC – F. KAŠIČKA, Tvrz, s. 49-93.

⁴⁵ Jiří KUTHAN, Aristokratická sídla v českých zemích 1780–1914, Praha 2014, s. 424.

a rozcházejících se, například u oken nebo detailů na fasádě. Takové odchylky by na Hlávkových předchozích stavbách nebylo možné nalézt. Mohl by to být i důsledek jeho zhoršeného zdravotního stavu a oslabení pracovního nasazení i vysokých nároků.

Přestavba zámku znamenala, vedle změny vzhledu, také jeho rozšíření. Nově byl přistavěn arkádový ochoz a lodžie nad vstupem do zámku a kaple. Ke změnám takto patrným bez bližšího zkoumání náležela i věž, která byla rozebrána a nová umístěna nad dvorním vstupem. V rámci přestavby došlo také k rozšíření sklepení a vybudování světlíku pro lepší odvětrávání kvůli vlhkosti, kterou budova trpěla.⁴⁶

Zásadní byla také přestavba interiéru. O tom, jak vnitřní prostory zámku vypadaly před přestavbou, neexistují bohužel záznamy. Byt Josefa Hlávky i hostinské pokoje spíše než ve stylu zámeckých komnat byly upraveny podobně jako pražský či vídeňský byt 19. století. Velkou podobnost můžeme pozorovat při porovnání lužanského bytu s bytem v domě Hermíny a Emila Škodových na Klatovské třídě v Plzni. Na základě dobových fotografií Škodova bytu a zachované podoby bytu Hlávka zjistíme velké množství podobných prvků v interiéru už na první pohled. Společným jmenovatelem by zde pro oba byty, a nejen pro ně, byla Vídeň. Právě ta hrála hlavní roli v přenosu vkusu a stylu.⁴⁷

Byt byl umístěn v prvním patře zámku, přízemí sloužilo pro správu velkostatku a některé místnosti jako pomocné při chodu domácnosti.⁴⁸ Do prvního patra vedlo široké schodiště, ze kterého byl přístup do bytu. Ten tvořila předsíň, pracovna, sál Českého kvarteta pojmenovaný podle hudebního tělesa, které v sále koncertovalo, knihovna, salónek, malá jídelna, dvě ložnice a koupelna. Dále byl ze schodiště přístup do kuchyně i k hostinským pokojům. Nábytek si Hlávka nechal zhotovit podle svého návrhu. Všechny pokoje, kromě sálu Českého kvarteta, nebyly nikterak rozlehlé. Navrženy byly tak, aby se do nich vešlo vše potřebné a stále zůstaly dostatečně prostorné. Mezi jednotlivými pokoji nebyly prahy. Lze předpokládat, že Hlávka, v době přestavby již uzdravený, přemýšlel ve svém věku padesáti pěti let do budoucna. Navíc zde bydlely jeho matka a tchýně⁴⁹ a Hlávka si byl jistě vědom všech překážek, které má člověk na vozíku, popřípadě člověk špatně chodící. V bytě je tedy hlavní důraz kladen spíše na praktičnost než na okázalost. Stůl v sále Českého kvarteta, kde se setkávali hosté, se nechal rozložit, po bytě byly rozmístěné vestavěné skříně a skříňky, zvonky na služebnictvo byly v každé místnosti i pod stolem v sále. Další příklad Hlávkovy praktičnosti

---

⁴⁶ J. KUTHAN, *Aristokratická sídla*, s. 59.

⁴⁷ Petr URLICH (ed.), *Slavné vily Plzeňského kraje*, Praha 2009, s. 15.

⁴⁸ J. KUTHAN, *Aristokratická sídla*, s. 426.

⁴⁹ Josefa Čermáková (1805 - 1900), rozená Procházková, matka Hlávkovy první manželky Marie.

představoval mincovod. Tím Hlávka obdarovával příchozí žebráky, aniž by musel scházet po schodech. Pokoje na sebe logicky navazovaly. Hlavním schodištěm vstoupil host do předsíně, kde nechyběly věšáky pro odložení kabátu, a minul pracovnu pána domu vybudovanou v prostorách bývalé kaple. Pracovna, kde převládaly portréty první manželky Marie, byla dalším důkazem Hlávkovy důmyslnosti a praktičnosti.⁵⁰ Pracovní stůl umístěný ve výklenku byl ze tří svých stran obklopen okny. Hlávka jako architekt si byl jistě vědom významu světla na pracovní ploše stolu. Výhled z okna pracovny byl přímo na dění uvnitř velkostatku, což bezpochyby skýtalo nemalé výhody. Lužanský host pak dále pokračoval do centra dění, sálu Českého kvarteta. V sále kromě centrálního stolu nechybělo ani místo pro odpočinek. Po jídle bylo možné přesunout se ke kávě do rohu místnosti, kde okolo stolku byla umístěna křesla, nebo do sousedního salonku paní Zdenky. Salonek byl obklopen místnostmi ze tří stran. Vedle sálu Českého kvarteta sousedil ještě s knihovnou a malou jídelnou. Knihovna řešená dispozičně jako vestavěná skříň byla dalším znakem Hlávkovy úspornosti a praktičnosti. Malá jídelna bývala využívána, pokud na zámku nebyli hosté. Z jídelny byla předsunuta lodžie umístěná nad vchodem do zámku. Posledními místnostmi Hlávkovy bytu byly ložnice. Podle plánů byly ložnice dvě za sebou a mezi nimi koupelna. Hostinské pokoje byly spojeny s bytem dvěma chodbami. Obě vedly okolo kuchyně, která se nacházela v samém centru prvního patra. Pokoje pro hosty tvořily dva salónky a čtyři ložnice. Jednoduše zařízené, ale se vším, co host mohl potřebovat. Naprosto ojediněle na zámku působila na návštěvníka kaple zasvěcená Panně Marii, svatému Antonínovi a svatému Václavovi. Kaple, která byla přistavěná k zámku jako zcela nová stavba, pod kterou bylo vybudované i sklepení, nesla styl lidové architektury, využitě Hlávkou při navrhování komplexu budov v Černovicích na Bukovině, a tím se její interiér stal naprosto neočekávaným a neobvyklým v rámci celého zámku. Historismus kombinovaný s upomínkami z výletů do ciziny se objevoval v této době i jinde v Čechách.⁵¹

Přestavby původně aristokratických sídel majiteli nearistokratického původu nebyly v této době ničím neobvyklým. Mezi takové patřily i Žinkovy, nepříliš vzdálené od Lužan, kde přestavba proběhla na konci 19. století. Oproti Lužanům se však nesla v duchu neogotiky i neorenesance a přinesla tak směsici stylů, takže zůstal v Žinkovech zachovaný ráz aristokratického sídla.⁵² Typově blíže k Lužanům měla Vysoká, jejímž majitelem byl hrabě Václav Kounic, český politik, švagr Antonína Dvořáka. Autorem malého zámečku byl Čeněk Gregor, který pracoval v kanceláři Josefa Hlávky. Zámeček ve Vysoké byl postaven v roce

---

⁵⁰ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 89.

⁵¹ P. URLICH (ed.), Slavné vily, s. 15.

⁵² J. KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 617-618.

1877.⁵³ Antonín Dvořák ve Vysoké také pobýval, a to nedaleko zámku v hospodářském stavení, které bylo přestavěné k bydlení.⁵⁴

Lužanský zámek po Hlávkově přestavbě nepůsobil honosně jako sídlo aristokrata, ale útulně, jednoduše a vkusně. Přesto jistě neplnil reprezentační funkci o nic méně. Hojně využívané dřevo poskytovalo dojem tepla a zabydlenosti. Lužanský zámek můžeme přirovnat i k vilám, které si v této době začínající stavět především podnikatelé, kterým Hlávka bezesporu byl. Zámek sloužil jako domácnost mecenáše a jeho rodiny, která zde sama hospodařila. Pohodlné a funkční musely být prostory zámku i pro Hlávkovy hosty. „*Pohodlí spojené s hospodárností*“, tak prostory zámku zhodnotila Marie Červinková-Riegrová.⁵⁵

Lužanský zámek měl také svoje elektrické osvětlení. Elektřina byla na zámek zavedena koncem 19. století za účasti přítele Josefa Hlávky Františka Křížika, českého technika a vynálezce. Osvětlení bylo napájeno stejnosměrným elektrickým proudem vedeným z mlýna sousedícího se zámkem. Velikost použitých žárovek byla 25 W a napětí 120 V.⁵⁶

Celkově lze Hlávkovu přestavbu označit za velký zásah do vzhledu zámku ovšem se zachováním starých částí zámku a citem vůči této památce. Přesto se Lužany staly na svou dobu moderním sídlem. Jako architekt uplatnil aktuální novorenesanční styl a najdeme i prvky folklóru, ke kterému se čeští vlastenci obraceli. Ve výčtu jeho děl jsou ta inspirovaná gotikou i renesancí, stejně jako lidovou architekturou. Vedle chrámů a církevních budov navrhoval a stavěl také Zemskou porodnici a činžovní domy. Hlavní důraz na stavbách tohoto typu kladl na jemu vlastní hospodárnost a účelnost. Nové přístupy z oblasti hygieny nevyužil pouze u porodnice ale i v případě činžovních domů. Všechny své zkušenosti, poznatky a moderní postupy zužitkoval Hlávka v Lužanech.

Lužany nelze jednoznačně označit jen jako letní sídlo, jakým byla například pro Antonína Dvořáka Vysoká, místem odpočinku a inspirace se staly Lužany spíše pro Hlávkovy hosty, kterými byli spisovatelé, skladatelé a malíři.

Na lužanském panství se Hlávka snažil být také činný jako podnikatel. Jeho ekonomická angažovanost v lužanském cukrovaru a v pachtování velkostatku bylo převážně prodělečné.

Hodně společného pak měly Lužany s Riegrovou Malčí. Pro Riegra byla ale Maleč základem rodinného jmění, což neplatí pro Hlávku a Lužany, které představovaly spíše neplánovanou investici. Řešení dispozice prostorů i okolí ale bylo téměř totožné. V přízemí

---

⁵³ J. KUTHAN, *Aristokratická sídla*, s. 632.

⁵⁴ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Dvořákova Vysoká*, České Budějovice 1963, s. 2.

⁵⁵ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), *Marie Červinková-Riegrová*, s. 480.

⁵⁶ Zjištěno na základě návštěvy zámku Lužany, žárovka a dobové osvětlení jsou součástí expozice.

bylo umístěné zázemí pro hospodářství a kaple, v patře byt. Maleč byla také navštěvována hosty, ale oproti Lužanům na tuto funkci nebyla svými prostory tolik přizpůsobena. Lužany oproti tomu disponovaly čtyřmi ložnicemi sloužících hostům.⁵⁷ Mezi Malčí a Lužany můžeme najít několik totožných rysů v domácnosti a také v hospodářství. František Ladislav Rieger se sám v souvislosti se svým hospodářstvím zajímal o ekonomiku. Na toto téma psal také studie. Hlávka v roli hospodáře nikdy tak daleko nedošel.⁵⁸ Funkci reprezentativního a letního sídla plnily Lužany i Maleč.

Můžeme s jistotou říci, že zámek plnil více funkcí a byl k tomu přizpůsoben. Byl domácností, místem setkání a také místem uměleckých sbírek, i když to nebyl hlavní cíl Hlávkovy mecenášství. Právě v mecenášství a rodinném zázemí lze spatřit největší význam Lužan.

---

⁵⁷ M. VOJÁČEK, František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč. Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa, Praha 2013, s. 145-146.

⁵⁸ TÝŽ, Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa, Praha 2014, s. 154.

4. Lužanský zámek a jeho obyvatelé

4.1. Domácnost na lužanském zámku

Každodenní život na zámku Lužany se většinou odehrával spolu s hosty, kteří sem jezdili. Stálými obyvateli domácnosti byli Josef Hlávka a tři ženy – manželka Zdenka, Hlávková matka a tchýně. Kromě nich zámek obývali také zaměstnanci. Dosud je tato domácnost jen málo zmapována. Pozornosti se jí dostávalo většinou pouze v souvislosti s hosty. V této kapitole budou předmětem zkoumání obyvatelé domácnosti a vztahy mezi nimi, jakož i manželství Josefa Hlávky se Zdenkou Havelkovou. Pozornost bude věnována i běžnému chodu domácnosti.

V domácnosti převažoval ženský element. Po smrti Marie Hlávkové, Hlávkovy první manželky, se o Josefa Hlávku staraly tři ženy, kterým bylo v roce 1886 dohromady dvě stě čtyřicet let.⁵⁹ Hlávková matka Anna, rozená Stachová, byla dle všech záznamů a vzpomínek ženou nesmírně aktivní a energickou i přes svůj pokročilý věk. Svému synovi postoupila zámek už v roce 1875 a jí zůstal dům v Přesticích. Přesto většinu svého času trávila v Lužanech.⁶⁰ Hlávková tchýně Josefa Čermáková, matka zesnulé Marie, žila na zámku i po smrti své dcery. Kromě těchto obyvatelek domácnosti nacházíme zmínku ještě o další obyvatelce tetě Anně Procházkové (1812 - 1886), která byla sestrou Hlávkovy tchýně. Teta Anna zemřela ještě před svatbou Josefa Hlávky a Zdenky Havelkové. Podle Marie Červinkové-Riegrové se o Hlávkovu domácnost staraly před svatbou se Zdenkou všechny tři. Nejvíce pak teta Anna, která měla vést kasu a spravovat Hlávkovu jeho finance.⁶¹ Nabízí se zde otázka, proč Hlávka svěřoval peníze vzdálené tetě a ne vlastní matce? O tom se dnes můžeme už jen dohadovat.

Anna Procházková byla Hlávkovu povahově blízká a dobře si rozuměli. Sám spořivý Hlávka utratil-li větší sumu peněz, byl pak od tety Anny kárán. Ta mu peníze vydávala a vedla o nich záznamy.⁶² Anna Procházková zemřela před svatbou Hlávky se Zdenkou Havelkovou, ale pravděpodobně se obě dámy ještě stačily setkat ve Vídni v Hlávkově bytě, kde se Hlávka se Zdenkou také seznámili.⁶³

K důležitým osobám na zámku patřili zaměstnanci. Jistě nejdůležitější byla hospodyně Františka Košťálová, o níž najdeme zmínky v pramenech jako o „Fanny“. Hlávka svou hospodyně zmiňuje i v poslední vůli. Mělo jí být doživotně vypláceno od Nadační správy

---

⁵⁹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 480.

⁶⁰ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 28.

⁶¹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 480.

⁶² TAMTÉŽ.

⁶³ Karel MATTUŠ, Paměti, Praha 1921, s. 189.

každoročně 3.000 K, a to ve čtvrtletních lhůtách. Pokud by zůstala neprovdána, měla zajištěný byt v pražském domě a zároveň měla mít k dispozici i byt na zámku v Lužanech s potřebnými naturáliemi a volným přístupem do zahrad.⁶⁴ Tímto se Hlávka jistě dostatečně odvděčil své hospodyni, která u něj přes 30 let sloužila. O její důležitosti jistě svědčí i to, že absolvovala společně s paní Zdenkou Hlávkovou praxi v Klosterneuburgu, kde se vzdělávaly v pěstování vinné révy.⁶⁵

Dalšími zaměstnanci na zámku byla kuchařka Kateřina, o níž žádné bližší informace nevíme.⁶⁶ Stejně jako o kočím Kloudovi a služebné Kloudové.⁶⁷ Známou zaměstnankyní lužanského zámku byla Anna Havránková, služebná, jejíž vzpomínky byly sepsány v roce 1950 s přičiněním České akademie věd a umění.⁶⁸ Kompletní seznam zaměstnanců na zámku není k dispozici. Lze předpokládat, že jejich počet byl proměnlivý a stálými zaměstnanci byli kuchařka, hospodyně a zahradník. Služebné pak byly na zámku zapotřebí především v letních měsících, kdy na zámek jezdili hosté. Takovým příkladem zaměstnance byla také výše zmíněná Anna Havránková. Jednalo se o sezónní pracovníky pocházející přímo z Lužan nebo blízkého okolí. Sami manželé Hlávkoví trávili zimu většinou v Praze a zámek tak zůstával pod dohledem zahradníka.

Velice zajímavá byla osoba jistě Dóry Hráckové, o které v literatuře není žádná zmínka. Figuruje přitom v deníku Zdenky Hlávkové a vzpomínkách Anny Havránkové. Měla mít na starosti vyšívání, kterému učila dámy na zámku. Josef Hlávka si na vyšívání potrpěl. Sám byl majitelem sbírky výšivek a dámy, pravděpodobně matka, tchýně a její sestra, prováděly výšivky podle jeho vlastních návrhů.⁶⁹ Dóru k sobě manželé Hlávkoví přivedli od Náprstka. Není bohužel jisté, který z bratrů Náprstků se jí ujal. Manželé Hlávkoví byli v kontaktu především s Vojtěchem Náprstkem a jeho manželkou Josefou, rozenou Křížkovou. V úvahu je možné vzít také bratra Vojtěcha Náprstka Ferdinanda Pravoslava, který zemřel v roce 1887 a jeho smrt by tak vysvětlovala, proč manželé Hlávkoví Dóru sami přijali. Jednalo se o chudou, ale patrně vzdělanou dívku. Z deníku Zdenky Hlávkové se dozvídáme, že u Náprstka měla na starosti zapisování půjčených knih.⁷⁰ Josef Hlávka s manželkou si ji zřejmě natolik oblíbili, že se ji

⁶⁴ A. V. VELFLÍK, *Život*, s. 36.

⁶⁵ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Hlávková Zdenka: pěstování révy, rkp. 5 ll, kart. 4.

⁶⁶ J. VOBORNÍK (ed.), Julius Zeyer, s. 29.

⁶⁷ F. ŠMAHEL a kol., *Hlávkovy Lužany*, s. 123, 125.

⁶⁸ Archiv MJZH Lužany, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 ll, kart. 3.

⁶⁹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 432.

⁷⁰ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník - poznámky, rkp. 33 ll, kart. 4.

sami ujali. Dostala se v jejich domácnosti do té nejlepší společnosti a naučila se rusky. Hlávka na ni zřejmě velmi trpěl. Jen stěží dnes zjistíme důvody, proč držel ochrannou ruku nad chudou dívkou.

Pro běžný chod domácnosti byla centrem kuchyně, k níž se vztahovala každodenní povinnost přípravy jídla pro hosty a obyvatele zámku. K svačině se obvykle za pěkného počasí sedávalo venku, prostřelo se na zemi. Podávala se káva, smetana a rohlíky. K obědu bývala vždy zelenina, často se připravoval krupičkový nákyp. Oběd byl pak téměř tradičně zakončen jahodami, které Hlávka miloval. Maso se podávalo až k večeři, nejčastěji hovězí, to bylo nutné ale pro Hlávku pasírovat.⁷¹

Moderní a pokrokový architekt a stavitel měl kuchyni jistě vybavenou tak, aby odpovídala nejnovějším trendům a měla nejlepší možné technické vybavení. Kuchyně byla dostatečně prostornou místností, srovnatelnou co do rozlohy s některým salonem. Mohlo v ní tak pracovat několik osob najednou bez toho, aby si vzájemně překážely, i kdyby každá vykonávala naprosto odlišnou činnost. Na kuchyni navazovala prostorná spíž využívající prostor až ke stropu. Kuchyně byla v samém centru dění v prvním patře, prakticky uprostřed zámku. Vedly do ní tři vchody – z hlavního schodiště, z chodby spojující byt s hostinskými pokoji a po úzkém schodišti z přízemí. Do kuchyně tak neměl nikdo ze zámku daleko. Byla zde také umístěna skříňka s čísly propojená se zvonky na služebnictvo v jednotlivých místnostech. Co se týče služebnictva, pak většina z nich byla místní z Lužan a okolí, takže na zámek docházeli a nebylo potřeba řešit otázku jejich ubytování.

Dodnes není jasné, kde měly svůj pokoj Hlávková matka a tchýně. Dvě ložnice v bytě sloužily manželům Hlávkovým.⁷² Oddělené ložnice byly běžné u aristokracie a postupně se rozšířily i mezi městskou vrstvu, pokud to prostory dovozovaly.⁷³ Bylo by možné uvažovat o některém z apartmánů pro hosty, ovšem počet hostů na zámku se rychle měnil a především v letních měsících docházelo k naplnění kapacity. Zřejmě by obě starší dámy neocenily umístění svého pokoje vedle mladých umělců. V Hlávkově poslední vůli je zmínka o přízemním bytu pod sálem.⁷⁴ Přízemní byt by byl jistě pro starší dámy nejvhodnější k bydlení

---

⁷¹ Archiv MJZH Lužany, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 ll, kart. 3.

⁷²J. KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 426.

⁷³ Milena LENDEROVÁ - Tomáš JIRÁNEK - Marie MACKOVÁ, Z dějin české každodennosti, Praha 2013, s. 57.

⁷⁴ A. V. VELFLÍK, Život, s. 36.

kvůli snadné přístupnosti. Přesto se Julius Zeyer zmiňuje o tom, že stará paní,⁷⁵ už „*nechce dolů*“, což odkazuje na umístění pokoje nahoře.⁷⁶

Anna Havránková vzpomíná, že za paní Zdenky se hodně pracovalo.⁷⁷ Paní Zdenka měla na starosti domácnost i zahrady, stejně jako vinnou révu. Réva vyžadovala mnoho péče, ale k tomu více v samostatné kapitole. Okolo zámku pečovala Zdenka také o rybník. Velmi si ho oblíbila a ráda chodila krmit kapry. Práce se měnila dle sezóny a pěstovaných plodin, ale žádná z nich se paní domu nevyhnula, pracovala stejně jako služebné a kuchařky. Zámek se snažil být soběstačný. Pěstovalo se ovoce, zelenina, také se chovaly včely, ovce, dobytek. Plodiny pěstované v rámci velkostatku byly na zámku hned zpracovávány a využívány. Hlávka si potrpěl na to, aby vše bylo místní. Účty, které je možné dohledat k hospodaření na zámku, se týkají především věcí souvisejících s přípravou vína, jako cukr, korky, zátky a podobně. Nakupovalo se ale také víno. To v Lužanech pěstované nedosahovalo potřebné kvality.⁷⁸

Odpočinkovou činností bylo vyšívání. Dámy, manželky a dcery Hlávkových přátel, sedávaly při této činnosti v parku pod duby. Pokud Josef Hlávka odjel na určitou dobu do Prahy, zanechal na svém pracovním stole seznam toho, co je potřeba provést za dobu jeho nepřítomnosti. Jeden opis si sám nechával, druhý byl podán do kanceláře.⁷⁹ Instrukce k práci ale stejně tak dostávala od Hlávky i jeho manželka Zdenka a sama se na něj pak často obracela dopisem, pokud si nebyla jistá svým postupem v dané záležitosti.⁸⁰

Pro případ úplného uzavření zámku za nepřítomnosti panstva platil domácí řád.⁸¹ Zodpovědným za zámek se pak stával zahradník. Měl instrukce k uzavření vchodů do zámku, obdržel klíče k úschově. Na starosti měl hodiny na věži a odklizení sněhu. Před příjezdem panstva musel vyvětrat v bytě a obstarat drobné opravy. Zahradník, který bydlel v zámku, se tak stával při nepřítomnosti manželů Hlávkových jeho správcem a povinnosti v péči o zámek se dotýkaly nejen jeho, ale i jeho ženy.

---

⁷⁵ Myšlena Josefa Čermáková (1807 - 1900), rozená Stachová, tchýně Josefa Hlávky; Anna Hlávková zemřela o 7 let dříve.

⁷⁶ Jana JIROUŠKOVÁ – Lukáš PECHA (edd.), *V účtě nejhlubší Julius Zeyer: korespondence Julia Zeyera s manželky Náprstkovými*, Praha 2007, s. 282.

⁷⁷ Archiv MJZH Lužany, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 ll, kart. 3.

⁷⁸ TAMTÉŽ, *Doplňky*, Lužany: vinařství: účty za dodaná vína a jiné, kart. 4, inv. č. 22.

⁷⁹ TAMTÉŽ, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 ll, kart. 3.

⁸⁰ F. ŠMAHEL a kol., *Hlávkovy Lužany*, s. 123.

⁸¹ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Lužany, Domácí řád v zámku lužanském pro případ úplného uzavření v nepřítomnosti panstva, rkp. 1 ll, kart. 5.

Důležité pravidlo lužanské domácnosti vnesené i do jejího řádu platilo pro Zdenku Hlávkovou, o čemž psala ve svém deníku a také tomu odpovídá svědectví Adolfa Heyduka.⁸² Paní Zdenka nesměla mít na zámku žádné příbuzné. Její matka a otec jezdili do Letin do lázní. Spolu s nimi tam jezdil i Zdenčin synovec Karel Pippich (1875 - 1895).⁸³ Pokud Josef Hlávka dovolil, směla své příbuzné v Letinech navštívit. Pro Zdenku bylo toto pravidlo značně tíživé a velmi ji trápilo zvláště po smrti obou rodičů, když z Karla byl již poloviční sirotek. I přes tento psaný zákaz pobývala Zdenčina matka na zámku a měla zde svou komnatu, jak sama Zdenka píše v deníku.⁸⁴ Lze předpokládat, že manželé Havelkovi měli na Hlávkou určitý vliv a Hlávka je držel v úctě. Vepsání tohoto pravidla do domácího řádu muselo negativně působit na celkové postavení Zdenky Hlávkové v domácnosti i na ní samotnou.

4.2. Zdenka Hlávková

Jaké bylo postavení Zdenky Hlávkové na zámku mezi matkou Josefa Hlávky a jeho tchýní, která byla neustálou připomínkou první ženy Marie, a jak se podle toho odvíjely vztahy mezi obyvateli jedné domácnosti? Díky deníku paní Zdenky můžeme také odpovědět na otázku, jak své postavení na zámku vnímala ona sama. Nejdříve je však potřeba blíže si paní Zdenku představit.

Zdenka Havelková se narodila 18. února 1843 v Nymburce. Její otec byl Matěj rytíř Havelka, český právník a politik. Zdence i její mladší sestře Miloslavě (1809 - 1892) se dostalo výborného vzdělání v hudbě i jazycích. Uměly francouzsky, rusky, anglicky, německy. Obě sestry se uplatnily jako zpěvačky, i když mladší Miloslava byla v oboru úspěšnější. Rodina pobývala do Zdenčiných dvaceti let v Písku. Zdenka se v Písku i se sestrou vzdělávala v hudbě a tanci a stala se také žákyní vyšší dívčí školy. Rodina Havelkova se v Písku seznámila s básníkem Adolfem Heydukem. V roce 1863 nebo 1864 se přestěhovali do Prahy.⁸⁵ Zdence Havelkové bylo dvacet let, byla tedy ve věku, kdy se dívky běžně vdávaly, většinou za starší muže.⁸⁶ Obě sestry se pohybovaly ve společnosti, pocházely z dobré rodiny, o případné nápadníky tak jistě nebyla nouze. Přesto se obě věnovaly raději hudbě. Nastoupily kariéru profesionálních zpěvaček a vdavky tak šly prozatím stranou. Začaly zpívat v dvorní kapli císaře Ferdinanda na Pražském hradě. Samy byly ve společnosti velmi činné, nejen prostřednictvím

---

⁸² Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Lužany, Domácí řád v zámku lužanském pro případ úplného uzamčení v nepřítomnosti panstva, rkp. 1 II, kart. 5.

⁸³ Karel Pippich (1875 - 1895), syn Miloslavy Pippichové, rozené Havelkové, a Karla Pippicha.

⁸⁴ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník - poznámky, rkp. 33 II, kart. 4.

⁸⁵ D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkovi, s. 29.

⁸⁶ Milena LENDEROVÁ, K hříchu i modlitbě, Praha 1999, s. 73.

své rodiny, a staly se členkami Amerického klubu dam, kde se aktivně uplatnily ve vyučování hudby a cizích jazyků. Sestry vystupovaly na koncertech a měly úspěch.⁸⁷

Kariéru Miloslavy Havelkové ukončil sňatek s doktorem práv Karlem Pippichem a přestěhování se do Chrudimi. Miloslava se provdala ve svém sedmadvaceti letech. Rok po svatbě se narodil syn Karel⁸⁸ a dva roky po něm dcera Růžena.⁸⁹ Zdenka pokračovala ve své kariéře v ruském pravoslavném kostele sv. Mikuláše a stále žila u rodičů. V roce 1878 zemřela sestra Miloslava, čtyři roky po ní i její dcera Růžena. Po smrti sestry a pěvecké kolegyně se Zdenka více upnula na rodiče i na svého synovce Karla. V profesní sféře vyhledala Zdenka nové partnerky a seznámila se s Antonínem Dvořákem, protože začala zpívat s Annou Richterovou, Klotildou Čermákovou a její sestrou Annou, manželkou Antonína Dvořáka.⁹⁰

Stále svobodná Zdenka Havelková se s Josefem Hlávkou seznámila přes svého otce. Matěj Havelka byl Hlávkovým kolegou v politice. Setkávali se ve Vídni a v Praze, kde se hosté u Hlávky tradičně scházeli každý pátek. Jistě nikdo z Hlávkovy okolí nepředpokládal, že by se pětapadesátiletý Hlávka znovu oženil. Zdenka ve svých čtyřiceti třech letech vypadala starší, byla malé postavy a nevynikala krásou.⁹¹

Havelkovi pobývali v létě v lázních Letiny, které jsou od Lužan 15 kilometrů vzdálené. Došlo k několika vzájemným návštěvám a 6. září 1886 k zasnubám. Svatba proběhla o dvacet dní později.⁹² Sňatek byl v životě Zdenky Havelkové zlomový. Stála před životním rozhodnutím, zda opustit kariéru zpěvačky a pianistky, stát se ženou významného architekta a mecenáše a koncertování omezit na lužanskou kapli, nebo dále pokračovat ve svém vlastním životě. Zdenka se rozhodla pro sňatek s Josefem Hlávkou. Svě kariéru se vzdala a jen těžko dnes lze zodpovědět, jaké pohnutky jí k tomu vedly. K Hlávkoví bezpochyby vzhlížela, ale sama měla svůj vlastní život, žila s milovanými rodiči a finančně na tom jistě nebyla špatně. Ve své závěti odkázala částku 15 000 zlatých České akademii, kterou Hlávka založil. Jednalo se o peníze, které před svým manželem celou dobu tajila, vydělala si je ještě za doby svého koncertování.⁹³

Provdala se na zámek, který se nacházel v probíhající přestavbě a jistě byly Zdence známy i jeho obyvatelky – Hlávková tchýně Josefa Čermáková a její sestra Anna Procházková. Obě

---

⁸⁷ D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkoví, s. 32-36.

⁸⁸ Karel Pippich (1875 - 1895).

⁸⁹ Růžena Pippichová (1877 - 1882), dcera Miloslavy Pippichové, rozené Havelkové a Karla Pippicha.

⁹⁰ D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkoví, s. 41.

⁹¹ K. MATTUŠ, Paměti, s. 189.

⁹² D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkoví, s. 70.

⁹³ A. LODR, Josef Hlávka, s. 283.

tyto dámy se také účastnily pátečních večerů v Hlávkově bytě ve Vídni.⁹⁴ Hlávkoví přátelé zaujali k nové paní kladný postoj. Blízký Hlávkův přítel Karel Mattuš prohlásil: „*Lépe voliti nemohl*“.⁹⁵ Josef Hlávka ve své druhé ženě našel oporu i hospodyní. Starala se o domácnost, hospodářství na zámku, Hlávku i jeho hosty. Pro ty se stávala nejen paní domu a hostitelkou, ale také přítelkyní a múzou. Její zpěv inspiroval Vrchlického a Zeyera. Všichni oceňovali její hudební nadání. S některými, jako právě se Zeyerem, navázala velice přátelský a blízký vztah.

Vztah mezi manželi Josefem Hlávkou a Zdenkou Havelkovou bezpochyby hned na jeho počátku ovlivnil stále přítomný cit Josefa Hlávky k první manželce. Po příchodu na lužanský zámek muselo být Zdence jasné, že připomínka první manželky jí bude neustále provázet. Kaple zasvěcena Panně Marii, obrazy Marie v Hlávkově pracovně a navíc její matka žijící na zámku.⁹⁶ Sama Zdenka napsala ve svém deníku: „*Napřed by byl musel ke mně citit, lásku – upřímnost – na lásku – to jsem snad přišla už pozdě k němu.*“⁹⁷

Zdenka si Lužany zamilovala, hlavně park, ale nakonec i kapli, kde zpívala. Přesto lze tvrdit, že v manželství nenašla, co hledala. V těžkých chvílích, kdy Zdence umírala maminka a její synovec, se jí Hlávka nestal oporou. Rodiče Zdenky držel Hlávka za jejich života v účtě a v mnohém jim vyšel vstříc. Od roku 1891 bydleli Havelkovi v jeho domě v Praze v Jungmannově č. p. 736 za sníženou činži.⁹⁸ Zdenčiny rodiče ještě směli navštěvovat Lužany. Tohoto privilegia se už jejich vnukovi, synovci Zdenky, nedostalo. Růžena Havelková, rozená Červinková, matka Zdenky Hlávkové, měla na zámku Lužany svůj pokoj, ve kterém pobývala. Výhodu pro rodiče v podobě nižší činže však Hlávka Zdence po smrti její matky hned vyčetl a odmítl v bytě za levný pronájem ubytovat Zdenčina synovce Karla Pippicha.⁹⁹

Zdenka se s úlohou druhé manželky smířila. Ve své závěti vyslovila přání být pochována na Vyšehradě, nechtěla do rodinné hrobky navržené Hlávkou na přeštickém hřbitově, kde byla pochována první manželka Marie. I přes zjevné Zdenčino naléhání Hlávka jejímu přání nevyhověl.¹⁰⁰

V lužanské domácnosti se střetávali generace a také rodinné vazby. Zdenka Hlávková se provdala do rodiny, kde stále žila matka první manželky jejího muže a domácnost navštěvovala také Hlávková matka Anna.

---

⁹⁴ D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkoví, s. 68.

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 71.

⁹⁶ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 89.

⁹⁷ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník, rkp. 33 ll, kart. 4.

⁹⁸ D. R. BEVERIDGE, Zdenka a Josef Hlávkoví, s. 31.

⁹⁹ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník, rkp. 33 ll, kart. 4.

¹⁰⁰ A. LODR, Josef Hlávka, s. 284.

*“Bylo to prvně, kdy jsem byla v domácnosti té za vlády nové paní. Stará teta Anna byla již zemřela a sestra její a tchýně Hlávková počínala si s rezignovanou skromností, kdežto mladá paní vystupuje s plným sebevědomím. Zdá se mi, že je až příliš úzkostlivě pamětliva svých práv jako domácí paní.”*¹⁰¹ Tento dojem z Hlávkovy domácnosti zapsala Marie Červinková-Riegrová v roce 1886, tedy krátce po svatbě. Zdenka zřejmě skutečně nastoupila do domácnosti jako nová domácí paní a byl jí tento post v čele chodu domácnosti starými dámami, Hlávkovou matkou (84 let) a jeho tchýní (82 let), vyklizen. Přesto byla Zdenka hlavně s tchýní Josefa Hlávky často konfrontována. Ani Josefa Čermáková se na novou domácí paní nemohla dívat s přílišným nadšením a s radostí ji přivítat, když Zdenka nahradila prázdné místo náležející před tím její dceři. Antipatie, o kterých mluvíme, byly vzájemné. Zdenka Josefu Čermákovou ve svém deníku neoznačovala jinak než „stará Čermáková“ a dokonce ji přirovnávala ve svém deníku k hadu. Josefa Čermáková přinášela čerstvé zprávy z Přeštic, především klepy o tom, komu Hlávka asi odkáže majetek a lužanský zámek. Pokud by se Zdenka sama přičinila, mohl by být dědicem její synovec Karel Pippich. Josefu Hlávkovu byla myšlenka odkázání majetku právě jemu a zřejmě i jakémukoliv jinému jednotlivci proti mysli. Měl s majetkem jiné plány a pomluvy, které Čermáková přinášela a dost pravděpodobně sama přižívovala, v něm vyvolaly odpor vůči Karlu Pippichovi. Pochyby a podezřívání pronikly i do manželství.¹⁰²

Celkově byl Zdenčin synovec příčinou většiny rozepří mezi manželi. Karel byl značně neduživý a navíc jej vyčerpávalo studium práv. Zdenka se v péči o něj chtěla po smrti své matky sama angažovat, ale Hlávka byl proti. Pobyt Karla v Lužanech v létě 1895 plánovaný hned dvakrát se ani jednou neuskutečnil. Karel nejdříve nesměl do Lužan do té doby, dokud nebude mít splněno vše, co se školy týče, a Hlávka v této své podmínce neustoupil. To, že se Zdence nepodařilo prosadit Karlův příjezd do Lužan a jeho pobyt zde, který by využíval k učení na zkoušku a také by mohl pomoci jeho zdravotnímu stavu, nesla velice těžce. V jejích očích tento střet s manželem, který prohrála, otrásl jejím postavení jako zámecké paní. Karel zkoušku úspěšně složil a měl přijet na návštěvu do Lužan. Zprvu ji odkládal kvůli návštěvě Národopisné výstavy v Praze, pak odjel domů do Chrudimi za otcem. Do Lužan už nikdy nepřijel. V Chrudimi dostal chrlení krve a na tuberkulózu se svých dvaceti letech zemřel. Zdenka si jeho smrt vyčítala. Vnímala Karlovu smrt především jako své selhání v očích matky a sestry.¹⁰³

---

¹⁰¹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 552.

¹⁰² Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník, deník - poznámky, rkp. 33 II, kart. 4.

¹⁰³ TAMTÉŽ.

Příliš dobré vztahy nepanovaly ani mezi paní domu Zdenkou Hlávkovou a zaměstnanci. Hospodyní Fanny podezřívala z donášení Hlávkově o jejích rozhovorech s matkou. Propuštěná služebná od Zdenčiny matky se sama přiznala, že jí Fanny naváděla k tomu, aby poslouchala za dveřmi a vše jí pak říkala. Dobré vztahy neměla ani s Dórou Hráckovou. Hlávka na ní ale trpěl, a tak užívala mnoho výhod v podobě bytu, stravy a dalších privilegií. Pro Zdenku se stala hadem, kterého si hrála na prsou. Dóra neprojevovala žádný vděk a naopak se chovala dost koketně, a to nejen před cizími, ale i před hosty. Stejně jako nad Dórou i nad Fanny držel Josef Hlávka ochrannou ruku. Tvrzení Fanny přikládala velkou váhu a věřil jí, bohužel na úkor Zdenky, a dokonce i své tchýně Josefy Čermákové.¹⁰⁴

Nejjistějšímu postavení v lužanské domácnosti se tak pravděpodobně těšily obě staré dámy, které byly drženy v úctě. Jen stěžít si proti nim někdo dovolil vystoupit. Značné výhody a ústupky požívali i zaměstnanci, nejen hospodyně Fanny a Dóra, ale i kočí Klouda. Josefa Hlávku měli na své straně, vycházel jim vstříc, a tak byla zámecká paní Zdenka Hlávková sama proti služebnictvu, na kterém shledávala mnoho neodpuštělných chyb.

4.3. Lužanští hosté

Lužany hrály důležitou roli v Hlávkově mecenášství. Staly se místem pro setkávání umělců, politiků a dalších představitelů společenského a veřejného života. Zámek a jeho okolí poskytovaly svým návštěvníkům inspiraci a vznikla zde řada uměleckých děl. V Lužanech se jednalo o politice, České akademii, Národohospodářském ústavu a studentských kolejiích. Někteří z lužanských návštěvníků měli u Hlávky důležitý vliv, a působili tak na něj v rozhodování o tom, koho podpořit. Jejich přímluvy měly v Hlávkově rozhodnutí často velkou váhu. Většina hostů jezdila na zámek opakovaně nebo se zde zastavovala na část své delší cesty. Lužanský zámek plnil tak několik funkcí pro své hosty. Byl využíván k letním pobytům, rekonvalescencím i pracovním pobytům. V Lužanech se odpočívalo i pracovalo. Hosté se věnovali Akademii i svým vlastním oborům – malířství, psaní básní a dalším.

Hosté bývali za čas strávený v Lužanech vděční a rádi se znovu vraceli. Pobyt v Lužanech byl vždy pro ně velmi milý a příjemný, jak lze soudit z literatury i pramenů. Staví tak proti sobě Hlávkovu pověrečnou spořivost a naopak štedrost a pohostinnost Lužan. „*Lužany jsou sídlo k zamilování...*“, napsala Marie Červinková-Riegrová a jistě by se s ní lužanští hosté ztotožnili.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Rukopisy cizí, Zdenka Hlávková: deník, rkp. 33 ll, kart. 4.

¹⁰⁵ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 121.

Spektrum hostů bylo opravdu široké. Často docházelo k tomu, že některý již pravidelný host přivedl s sebou hosta nového. Zeyer tak do Lužan začal jezdit na „doporučení“ paní Náprstkové, Jaroslav Vrchlický s sebou přivedl vídeňského profesora chirurgie Eduarda Alberta. Lužanskými návštěvníky tak mimo malířů, básníků, skladatelů, hudebníků, sochařů a dalších umělců byli také již zmíněný Eduard Albert, profesor církevního práva Kamil Hernner, chemik Bohuslav Rayman, Josef Fanta, generál František Alexandr Zach, kterého Hlávka učil chodit o jedné berli a holi¹⁰⁶, archeolog Josef Ladislav Píč, který v okolí Lužan prováděl svůj výzkum, stejně jako botanik Ladislav Čelakovský, který studoval místní rostliny.¹⁰⁷ Lužanských návštěvníků bylo nepřehledné množství a tato kapitola si spíše než všechny hosty kladla za cíl přiblížit průběh a podobu jejich návštěv a přiblížit se jen těm nejčastějším hostům nebo nejvíce s Lužany spojovanými.

Tato kapitola si klade za cíl zodpovědět otázky, zda byly Lužany sídlem, které hosté využívali pouze k letním pobytům a jak pobyt na zámku vypadal z pohledu hosta. Literatura věnující se lužanským návštěvám je poměrně hojná. Většinou souvisí s Lužany, s Josefem Hlávkou nebo s osobností, která byla sama onou návštěvou. Pro další a nové poznání tohoto tématu jsou však zásadní prameny. Velice cenným pramenem týkajících se návštěv na zámku byla „*Knih hostů*“. Bohužel je již ztracená. Pracoval s ní Alois Lodr, díky kterému můžeme aspoň některé poznatky z jistě zajímavého pramene čerpat. Do této knihy se musel zapsat každý návštěvník bez ohledu na to, jak dlouhý jeho pobyt na zámku byl. Kromě poděkování připojovali kresby či notové zápisy. Titulní stránku knihy vytvořil malíř František Ondrúšek. Zobrazil Josefa Hlávku a Zdenku v krojích spolu s jejich psem Zemanem, jak vycházejí z vinného sklípku a vítají hosty. Titulní strana obsahovala i určité atributy lužanské pohostinnosti. U vinného sklípku Ondrúšek namaloval tabuli s nápisem: „*Zde jest dobré pivo a cider k dostání*“.¹⁰⁸

Pro přiblížení života na zámku očima hostů lze využít prameny, jejichž původci jsou samotné lužanské návštěvy. Život na zámku ve svých fotografiích zachytil sochař Josef Mauder a spisovatel a překladatel Josef Václav Sládek. Popsala jej také Marie Červinková-Riegrová a Karel Mattuš, český právník a politik. Lužany navštívila Marie Červinková-Riegrová se svou sestrou Libuší a s rodiči.¹⁰⁹ Dalším cenným zdrojem je už zmíněná vydaná korespondence.

---

¹⁰⁶ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 483.

¹⁰⁷ Antonín ŠPELDA – Viktor VIKTORA, Zámek Lužany. Hudba a literatura, Praha 1976, s. 33.

¹⁰⁸ A. LODR, Josef Hlávka, s. 208-209.

¹⁰⁹ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 476.

Hosté začali Lužany navštěvovat už během Hlávkovy nemoci. Po přestavbě zámku můžeme za počátek společenského života v Lužanech považovat vysvěcení nově vystavené kaple Panny Marie, svatého Václava a svatého Antonína, které proběhlo 11. září 1887. Při vysvěcení měla premiéru Lužanská mše D dur od Antonína Dvořáka, o jejíž složení byl k této události požádán Josefem Hlávkou.¹¹⁰ Poté následoval slavnostní oběd, jehož se kromě manželů Hlávkových a již zmíněného Antonína Dvořáka zúčastnili také politici František Ladislav Rieger a Karel Matuší, architekt Friedrich Schmidt, Josef Jireček, lékař, mecenáš a politik Anton Steidl a Martin Josef Říha, českobudějovický biskup, který kapli světil.¹¹¹ Tato událost odstartovala oblíbenost Lužan u hostů a jejich počet se oproti dřívější době zněkolikanásobil.

Je zajímavé, že organizaci události, jakou bylo vysvěcení kaple, měla zřejmě na starosti především paní Zdenka Hlávková. Lze tak soudit z dopisu, který byl adresován profesoru Kličkovi.¹¹² Zdenka v dopise Kličku žádala, aby se při této události ujal hry na varhany. Jednalo se o organizování poměrně složité a komplikované akce, protože den vysvěcení ještě 3. září nebyl přesně určen kvůli opožděné zásilce oltáře zhotoveného v Terstu. Zdenka se proto rozhodla informovat o datu vysvěcení profesora krátce před samotnou akcí telegramem.

V souvislosti s touto úlohou paní Zdenky se nabízí otázka, jak důležitou roli hrála Hlávková druhá manželka v kontaktu mezi Hlávkou a umělci samotnými. Žena, která byla vzdělaná, citlivá a umělecky nadaná, našla s mnohými z nich společnou řeč. Nefungovala tedy pouze jako hospodyně, která se o hosty starala, aby jim nic nechybělo, ale rozuměla si s nimi po umělecké stránce a udržovali vzájemný kontakt i po té, co z Lužan odjeli. Paní Zdence se dostávalo od umělců různého ocenění. Příkladem je báseň *Hudba ze sbírky Než zmlknu docela* od spisovatele a básníka Jaroslava Vrchlického.¹¹³ Napsal ji pravděpodobně v reakci na její pěvecký výkon v lužanské kapli.¹¹⁴ Jako klavíristka a pěvkyně měla blízko především k Antonínu Dvořákovi, od něhož jako dar dostala klavír, který zaujal čestné místo v sále Českého kvarteta. Zdenčinu hudbu a zpěv ocenil také další spisovatel a básník Julius Zeyer, na kterého její citlivý přednes zapůsobil.¹¹⁵ Paní Zdenka sehrála důležitou roli prostředníka ve spolupráci skladatele a houslisty Josefa Suka a Julia Zeyera na Radúzovi a Mahuleně.¹¹⁶ Josef Suk se zařadil z podnětu Zdenky Hlávkové mezi lužanské hosty a také díky Antonínu

---

¹¹⁰ Antonín ŠPELDA, *Antonín Dvořák v Lužanech*, Praha 1965, s. 2.

¹¹¹ F. ŠMAHEL a kol., *Hlávkovy Lužany*, s. 85.

¹¹² Archiv MJZH Lužany, Doplnky, Lužany, zvony: dopis Z. Hlávkové varhaníku Kličkovi, kart. 4, inv. č. 23.

¹¹³ Jaroslav VRCHLICKÝ, *Než zmlknu docela*, Praha 1895.

¹¹⁴ Vítězslav TICHÝ, *Jaroslav Vrchlický v Lužanech*, Praha 1962, s. 2.

¹¹⁵ A. LODR, *Josef Hlávka*, s. 217.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 218.

Dvořákovi, jehož zetěm se později stal.¹¹⁷ Antonín Dvořák a jeho manželka se znali dříve se Zdenkou než s Hlávkou právě díky Zdenčině pěvecké kariéře. Antonín Dvořák do Lužan jezdil na kratší dobu, když pobýval ve Vysoké.

Julius Zeyer patřil mezi časté hosty. Doklady o jeho pobytech na zámku máme z jeho korespondence.¹¹⁸ Do Lužan se rád vracel, především do lužanského parku. Poprvé Lužany navštívil v roce 1896. Na návštěvu do Lužan se nejprve poněkud ostýchal. Manželé Hlávkovi chtěli Zeyera osobně poznat a Josefa Náprstkovou, manželka Vojtěcha Náprstka, mu toto pozvání do Lužan v dopise tlumočila.¹¹⁹ Zeyerovi ale nepřišlo příliš vhodné přijet jako host pouze na tomto základě. K návštěvě se nakonec odhodlal a z jednoho dne bylo jedenáct dní strávených na zámku v péči manželů Hlávkových. Tato návštěva byla počátkem přátelství mezi manželi Hlávkovými a Juliem Zeyerem. Do Lužan byl poté vždy zván a tato pozvání také využíval. Zpočátku v Lužanech během letních měsíců trávil týdny, později i měsíce.¹²⁰ I během roku byl se svými hostiteli v kontaktu. Korespondenci si vyměňoval především s paní Zdenkou. Domácí paní mu posílala, stejně jako většině hostů, různé výslužky – například jablka ze zahrady nebo květiny, čímž se opět stavěla do role starostlivé hospodyně. Tématem jejich dopisů byla ale také hudba a básně. Zdenka dokonce Zeyerovi dělala „*korrektury*.“¹²¹ Oba byli citliví a vnímaví, dobře si rozuměli. Stejně jako Zdenka i Zeyer našel největší zalíbení v zámeckém parku. Julius Zeyer vnímal Lužany jako oázu klidu, ale také hudby a jako místo k setkání, kterým Lužany bezesporu byly. Kromě čerpání inspirace a kontaktů sloužil mimo jiné zámek jako místo rekonvalescence. Tak jej ostatně sám Zeyer využil, když se do Lužan přijel v roce 1900 zotavit po těžké nemoci. Záchvaty Zeyera stihly i v Lužanech, jak píše ve svém dopise Josefě Náprstkové z 15. září 1900.¹²² Manželé Hlávkovi o něj pak obětavě pečovali v Lužanech i v Praze. Po smrti Julia Zeyera se angažovali ve vydání jeho spisů a uctění básnickovy památky.¹²³ Vystavěli mu na počest hned dva památníky – v Chotkových sadech v Praze, jehož autory byli Josef Mauder a architekt Josef Fanta, a druhý přímo v Lužanech na oblíbeném místě, kde sedával. Lužanský památník byl postaven podle návrhu Josefa Hlávky.¹²⁴

---

¹¹⁷ A. ŠPELDA – V. VIKTORA, *Zámek*, s. 11.

¹¹⁸ J. VOBORNÍK (ed.), *Julius Zeyer*, Praha 1938.

¹¹⁹ J. JIROUŠKOVÁ – L. PECHA (edd.), *V úctě*, s. 189.

¹²⁰ K. MATTUŠ, *Paměti*, s. 190.

¹²¹ J. JIROUŠKOVÁ – L. PECHA (edd.), *V úctě*, s. 284.

¹²² TAMTÉŽ, s. 286.

¹²³ K. MATTUŠ, *Paměti*, s. 190.

¹²⁴ K. HLÁVKA – B. ŠEPLAVÝ, *Lužany*, s. 13.

Protikladem Julia Zeyera byl mezi lužanskými hosty Jaroslav Vrchlický. Jejich odlišné názory byly příčinou, že se úzkostlivě dbalo, aby se spolu při pobytech na zámku nesetkali.¹²⁵ Na rozdíl od dlouhých pobytů Zeyera byly Vrchlického návštěvy Lužan vždy pouze několikadenní. Lužany se pro něj nestaly místem letních pobytů, ale svých návštěv využíval především k pracovním záležitostem.¹²⁶ Jaroslav Vrchlický působil totiž jako řádný člen v akademii založené Josefem Hlávkou.

Dalšími pravidelnými hosty byli členové Českého kvarteta. Dirigent, violista a skladatel Oskar Nedbal jako jeden ze členů kvarteta strávil na lužanském zámku část své svatební cesty.¹²⁷ České kvarteto bylo založené roku 1892 a u Josefa Hlávky se těšilo oblibě.¹²⁸ Kvarteto finančně podporoval a stejně tak podpořil i Oskara Nedbala, když měl roku 1900 jet na vlastní náklady do Paříže dirigovat koncerty, které se konaly v rámci světové výstavy. Za Nedbala se přimlouval Zeyer, ale Dvořák, pobývající v té době také v Lužanech, příliš nesouhlasil s tím, aby Hlávka potřebným finančním obnosem prostřednictvím akademie¹²⁹ Nedbalovi na cestu přispěl. Nedbal Dvořáka nakonec obměkčil a ten se slovy „*Prosím Vás, dejte mu to, ať dá pokoj a nebrečí*“ také souhlasil.¹³⁰

Denní režim na zámku popsal ve svých pamětech Karel Mattuš, který se s Josefem Hlávkou seznámil prostřednictvím Josefa Jirečka ve Vídni v roce 1883. Stal se pak častým hostem v Hlávkově domácnosti ve Vídni, Praze i Lužanech. O tom, jak takový den vypadal pro hosta v Lužanech, píše sice z doby po smrti paní Zdenky, ale lze předpokládat, že tyto rituály se nezměnily.¹³¹

Snídaně probíhala okolo 7 hodiny ráno, za příznivého počasí v některém z altánků. Dopoledne se pak neslo v rámci vlastní činnosti, takže hosté se rozprchli a každý se věnoval své práci. K obědu pak svolával hosty do zámku zvonek na kapli. Po obědě byl čas na odpočinek o hosté se opět sešli okolo 4 hodiny odpoledne ke svačině, která se také konala v parku kolem zámku. Večeře se odehrávaly v závislosti na počtu hostů. K podávání večeří pro malý počet hostů tak sloužila lodžie nebo velký sál Českého kvarteta, když jich bylo více.¹³²

---

¹²⁵ A. ŠPELDA – V. VIKTORA, Zámek, s. 29.

¹²⁶ TAMTÉŽ s. 21.

¹²⁷ Miroslav ŠULC, Oskar Nedbal, Praha 1956, s. 65.

¹²⁸ A. ŠPELDA – V. VIKTORA, Zámek, s. 11.

¹²⁹ Česká akademie věd a umění, založená Josefem Hlávkou v roce 1890.

¹³⁰ M. ŠULC, Oskar Nedbal, s. 74.

¹³¹ K. MATTUŠ, Paměti, s. 189-192.

¹³² TAMTÉŽ, s. 192.

Josef Hlávka si velice zakládal na všem domácím a místním. To ve svých pamětech potvrzuje i Albín Bráf.¹³³ Hlávka si na český výrobek celkově potrpěl a v Lužanech se pak snažil dokázat jakousi soběstačnost. Bráf hodnotil domácí víno jako dobré, čemuž ale v blízkosti Šumavy jen stěží věřit. O něco snazší byla domácí příprava cideru z jablek pěstovaných v Lužanech. Ta se často posílala hostům jako výslužka. Hlávka byl vlastní výrobou velice zaujat, už v roce 1876 vyráběl za pomoci doktora Jirečka sýr.¹³⁴ Ovoce a zelenina se vyskytovaly na lužanském jídelníčku pravidelně. Pro hosty bylo zážitkem mít možnost ochutnat cizokrajné ovoce pěstované ve vytápěném skleníku.

Volný čas hosté trávili tvorbou v prostorách zámku a parku. Většina z nich měla svá oblíbená místa. Samotní hostitelé se také často stávali předlohou pro umělce. Portrét paní Zdenky Hlávkové namalovala dcera Julia Mařáka Pepa Mařáková, Josefa Hlávku namaloval Václav Brožík. V prostorách zámku a v altánech se konaly diskuze či koncerty. Z Lužan se pořádaly výlety na Šumavu nebo do Klatov.¹³⁵ Marie Červinková-Riegrová se právě takového výletu zúčastnila. Na Šumavě se cílem její cesty spolu s otcem stalo Černé a Čertovo Jezero. Průvodcem jim byl Jan Prokop, majitel penzionu Prokop na Špičáku. S otcem navštívila také Klatovy a Přeštice.¹³⁶

Ačkoliv byla manželství Josefa Hlávky bezdětná, pobývaly na zámku i děti přátel manželů Hlávkových, které sem jezdily na prázdniny nebo se zotavit na venkov po nemoci. Děti obvykle pobývaly na zámku bez rodičů a byly často zaměstnány prací, která odpovídala jejich věku. Byly tak vedeny v Hlávkově duchu. Za okopaný záhon nebo utřený prach následovala malá odměna.¹³⁷ Jak píše Alois Lodr, Hlávka i jeho manželka měli děti rádi a sami se jim často věnovali.¹³⁸

V parku a zahradách Josef Hlávka pro svoje hosty nechal zřídit hned několik altánů. Tato místa se stala hosty hojně navštěvovanými a často je využívali pro svou tvorbu. Altánů bylo dohromady pět. Prvním je „Chaloupka“, později nazýván jako „Dvořákův altán“, podle svého častého návštěvníka. „Chaloupka“ byla zřízena na ostrově Loužek nad jezem přes náhon, vedle mlýna z neotesaného dřeva. Uvnitř našli návštěvníci vyřezávaný nábytek a lidovou keramiku. Po proudu řeky se na Loužku nacházel další altán. Tentokrát se jednalo o cihlový v kombinaci se dřevem. Za dalšími bylo nutné přesunout se do užitkové zahrady. Přešel-li

---

¹³³ Josef GRUBER (ed.), Albín BRÁF, Život a dílo. Díl první, Paměti, Praha 1922, s. 163.

¹³⁴ A. LODR, Josef Hlávka, s. 38.

¹³⁵ M. VOJÁČEK a kol. (edd.), Marie Červinková-Riegrová, s. 476-477.

¹³⁶ TAMTÉŽ, s. 477.

¹³⁷ A. LODR, Josef Hlávka, s. 214.

¹³⁸ TAMTÉŽ, s. 213.

zámecký host most vedoucí na užitkovou zahradu, narazil na nejstarší mezi lužanský altány „U včeliček“. Svůj název nesl podle sousedství se včelínem. Předposledním, stojícím v rohu vinice, byl altán „Za stodolou“, dnes často nazýván „Akademiků“. Ten byl otevřeným a zděný stejně jako ten „U včeliček“. Oproti tomu Zdenčín je uzavřenější, patrový s balkónem. Zdenčín stojící v rohu na konci zahrady byl vybudován v roce 1895 Josefem Hlávkou pro paní Zdenku. Měl jí sloužit k potěše výhledem na rozkvetlou zahradou. Dalším zastavením pro hosty byl Zeyerův památník s lavičkou vystavěný taktéž Hlávkou na místě, kde Julius Zeyer často sedával.¹³⁹

Lužanští hosté přijížděli také často na svátky, ať už se jednalo o posvícení, pouť anebo dožínky. Během takovýchto svátků se jich na zámku sešlo okolo třiceti.¹⁴⁰ Popis průběhu dožínky za Josefa Hlávky se zachoval díky Karlu Hlávkoví v archivu lužanského zámku. Tradici oslav sklizně obnovila paní Zdenka. Dožínky probíhaly každoročně po žních v druhé polovině srpna ve všech dvorech od devadesátých let 19. století až do Hlávkovy smrti. Dožínková slavnost nebyla jen slavností pro místní a zaměstnance velkostatku, navštěvovaná byla i lidmi z okolí a oblíbená byla i Hlávkovými hosty. Účastníci měli na sobě většinou lidové kroje. Vše se odehrávalo odpoledne na prostranství před zámek pod balkonem. Tančilo se a zpívalo. Roli hudebníků zastupovala rodina Pěchoučků, kteří byli povoláním zedníci. Po zpívání a tanci vyšla děvčata na zámek na balkon za Hlávkou, měly k němu proslov a předaly věnce jemu, popřípadě členům rodiny a hostům, za což byly obdarovány penězi. Takto se pod zámeckým balkónem vystřídaly všechny dvory: Lužany, Skočice, Dlouhá Louka a poslední byl vlčický dvůr. Po slavnostní části se účastníci odebrali do hospod, a to podle toho, ke kterému dvoru příslušeli. Každý šel do své. Následující pondělí po dožínkách byla placené volno.¹⁴¹

Slavilo se také posvícení, ke kterému manželům Hlávkovým přál Julius Zeyer spokojenost, veselost a zdraví.¹⁴² Vánoce, stejně tak jako zimu, trávili manželé Hlávkoví většinou v Praze. V roce 1899 však strávili vánoční svátky v Lužanech, spolu s nimi i Julius Zeyer.¹⁴³ Pout' v Lužanech byla další významnou slavností v roce a konala se na svátek Panny Marie v září.

---

¹³⁹ K. HLÁVKA – B. ŠEPLAVÝ, Lužany, s. 10-13.

¹⁴⁰ A. LODR, Josef Hlávka, s. 208.

¹⁴¹ Archiv MJZH Lužany, Doplnky, Lužany, Lužanské dožínky, kart. 4, inv. č. 27.

¹⁴² J. VOBORNÍK (ed.), Julius Zeyer, s. 27.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 51.

5. Hospodaření v Lužanech

Lužanskému hospodářství se nedostává v literatuře příliš velké pozornosti. Zatím nejvíce se lužanskému velkostatku věnoval Jiří Pokorný.¹⁴⁴ Dosti skoupé jsou na toto téma i prameny.

Velkostatek Lužany Josef Hlávka zakoupil spolu se zámkem. Tvořily jej čtyři dvory: Lužany 236 ha, Skočice 152 ha, Vlčí 108 ha a Dlouhá Louka 119 ha. Největší procento výměry velkostatku a také nejvyšší výnosy měla pole, která představovala téměř polovinu celkové plochy lužanského velkostatku (asi 470 ha), poté louky a zahrady. Dále následovaly, co do výměry i zisku, pastviny, lesy a rybníky.¹⁴⁵ K velkostatku náležela také honitba.¹⁴⁶

Jako hospodář se Josef Hlávka začal angažovat už během své nemoci. Dne 8. září 1875 byla podepsaná darovací listina, kde Anna Hlávková převedla velkostatek Lužany na svého syna za 200 000 zlatých. Hlávka začal studovat odbornou literaturu o zemědělství a velkou oporou se mu stali jeho přátelé, především Josef Jireček. Hlávka Lužany značně zvelebil a zakoupil další pozemky. K prodeji Lužan, o kterém Josef Hlávka uvažoval po smrti první ženy Marie, jak už bylo řečeno dříve, nedošlo.

Hlávka se však s velkostatkem spálil hned dvakrát. Poprvé ještě během své nemoci, kdy správcem jmenoval svého příbuzného Josefa Pachmayera. Příbuzenský vztah ale v pracovním poměru spíše škodil. Správce se nechoval jako Hlávkův zaměstnanec, ale spíše jako majitel velkostatku. Kvůli neshodám a častým roztržkám dostal Josef Pachmayer výpověď. Ta rozpoutala proti osobě Josefa Hlávky ze strany jeho příbuzného nenávistné útoky. Pachmayer šířil na veřejnosti nepravdivá tvrzení o poměrech na velkostatku i Hlávkově osobním životě.¹⁴⁷

Hlávka nakonec přistoupil k pronájmu velkostatku, který mu ale přidělal další starosti. Úspěch s pronájmem se nedostavil i přesto, že se Josef Hlávka vyvaroval hledání mezi příbuznými. Josef Zástěra byl nájemcem na Hlávkově velkostatku od roku 1891. Hlávka se na něj před tím raději informoval a nic závadného na svém novém nájemci neshledal. Ve smlouvě uzavřené mezi Josefem Hlávkou a manželi Zástěrovými byly stanoveny podmínky pachtu celkem asi na 41 207 zlatých. Tato částka zahrnovala kauci, půlletní činži a také peníze za dobytek a veškeré náradí, včetně zásob a záloh na daně.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 183-205.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 189.

¹⁴⁶ A. V. VELFLÍK, Život, s. 39.

¹⁴⁷ A. LODR, Josef Hlávka, s. 38-39.

¹⁴⁸ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 186-187.

Sám právník Josefa Hlávky Tomáš Černý hodnotil lužanské hospodářství jako náročné, když pro něj za manžele Zástěrovy hledal nového nájemce v momentě, kdy Josef Hlávka přestal s jejich hospodařením být spokojený. Důvodem nespokojenosti s nájemci bylo neplacení smluvené částky, kterou žádali snížit s poukazem na nefungující a málo výdělečné hospodářství. Celý konflikt byl vyhrocen vzájemným obviňováním, přesto k vyrovnání došlo mimosoudně.¹⁴⁹ Od pachtování Josef Hlávka od té doby už upustil a po této zkušenosti se k němu ani později nevrátil. Ve své závěti dokonce před pronájemem velkostatku důrazně varoval. Jako nejlepší možné řešení viděl vlastní správu velkostatku pod dozorem odpovědných úředníků, kteří budou mít sami zájem na dobrém výsledku hospodaření.¹⁵⁰

Hospodaření se netýkalo jen samostatného velkostatku, ale je potřeba vzít v potaz i činnost okolo zámku. Hlávka jako zastánce českého výrobku svá přesvědčení realizoval v rámci produkční zahrady sousedící se zámeckým parkem. Už po roce 1875 založil vinici, ovocnou a zelinářskou zahradu a postavil skleníky pro pěstování exotického ovoce, které byly vytápěné. V těchto prostorách byl také rozšířen rybník, opatřen čerpacím kolem a potrubím přivádějící vodu z řeky. Pro užitek byl osazen kapry a štikami.¹⁵¹ V produkční zahradě stály i některé altány a hosté se sami často připojovali k práci, především se činnost na zahradě týkala dětí. Při vstupu do zahrady od zámku stál hned první altán „U včeliček“, kde byly i včelí úly, jejichž počet se pohyboval okolo třiceti.¹⁵² Jedná se o další příklad hospodářství příslušející přímo k zámku.

Hospodaření v okolí zámku se týkalo také pěstování vinné révy. Hlávka se svého vlastního vína velmi dožadoval, ač bylo drahé a nekvalitní. Hlavní roli v pěstování vinné révy měla paní Zdenka, která se věnovala nejen samotné révě v zahradách, ale také výrobě vína. Absolvovala praxi v Klosterneubergu, kde získala potřebné informace. Sklizeň však byla malá a víno bylo vhodné spíše pro čeleď.¹⁵³ Starosti s vínem a likéry v Lužanech se odrážely také v korespondenci manželů Hlávkových. Zdenka Hlávková měla obavy o úspěch lužanského vína u hostů, když Hlávka objednal celých 435 litrů z Uher, protože tomuto vínu to lužanské nemohlo konkurovat.¹⁵⁴ Už samotné obavy paní Zdenky nepůsobily v otázce kvality vína příliš přesvědčivě.

---

¹⁴⁹ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 187-188.

¹⁵⁰ A. V. VELFLÍK, Život, s. 38.

¹⁵¹ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 151.

¹⁵² Archiv MJZH Lužany, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 II, kart. 3.

¹⁵³ F. ŠMAHEL a kol., Hlávkovy Lužany, s. 151.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 124.

Podívejme se nyní přímo do lahvového sklepa na zámku a na to, co vše v něm bylo uskladněno. O stavu lahví ve sklepě byly vedeny záznamy uložené na zámku v Lužanech. Byl zde zapisován počet lahví u každého druhu, ročník, datum stáčení, úbytek lahví a v některých případech také důvod úbytku, například „8 lahví pro muzikanty“. V lahvovém sklepě nebylo uloženo jen samotné víno ale také lahve s jamajským rumem, dále šampaňské, cidr, ořechovka, líh, malinový ocet a estragon.¹⁵⁵

Vína bylo ve sklepě uskladněno poměrně velké množství. K roku 1896 bychom ve sklepě napočítali okolo 450 lahví vína kupovaného, k tomu ryzlink uherský a bílé víno, které bylo stáčeno až později a dohromady daly 367 lahví vína. Dovážené víno v sudech bylo stáčeno vždy k datu 4. července. V lužanských sklepech bychom nenašli jen vína červená a bílá, ale také víno angreštové a ostružinové.¹⁵⁶

Lužanské víno se pěstovalo bílé i červené. Stáčeno do lahví bylo většinou po 3 až 4 letech, v případě ročníku 1893 až po 6 letech. Roku 1896, ke kterému byl výčet předchozích vín, bylo veškeré lužanské červené víno v sudech. Poslední stáčení proběhlo v roce 1899. Červené víno bylo v Lužanech pěstováno ve větším množství než víno bílé.¹⁵⁷

Kromě sešitu „*Sklep lahvový*“ jsou v archivu na zámku v Lužanech uloženy také účty za dodávky vína, za zátky, sudy a cukr, které byly nakupovány pro účely výroby vína.¹⁵⁸

Zdenka Hlávková měla lužanské víno a likéry na starosti, i když pěstování vinné révy prosadil Josef Hlávka, který vinnou révu opatřil a objednával také maďarská a italská vína, sloužící ke zkvalitnění lužanského. Hlávka se zakládáním vinice začal už po přepisu panství v roce 1875.¹⁵⁹ Paní Zdenka, jak už bylo zmíněno, studovala na chemicko-fyziologické stanici v Klosterneuburgu spolu se slečnou Fanny, která na zámku pracovala jako hospodyně.¹⁶⁰

Zdenka Hlávková si o pěstování vinné révy vedla vlastní poznámky, které obsahují i kresby. Týkají se hlavně teorie pěstování, jak je třeba hrozen nasazovat, révu řezat a obsahují také rozpis činnosti kolem vinné révy podle jednotlivých měsíců. Další rukopisy paní Zdenky obsahují instrukce o ošetřování sklepa, kde bylo víno uloženo. Jak udržovat potřebnou teplotu 8 °C, prohlížení stropů a podlah kvůli plísním, jak dolévat do sudů. Do svých poznámek

---

¹⁵⁵ Archiv MJZH Lužany, Doplnky, Lužany, vinařství: sešit „*Sklep lahvový*“ kart. 4, inv. č. 22.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ.

Stav vína k roku 1896 činil přibližně 450 lahví kupovaného vína a dalších 367 lahví, které nebyly stočeny. Domácí lužanské víno bylo červené – 4 ročníky, 466 lahví, bílé – 3 ročníky, 269 lahví, růžové – asi 34 lahví.

¹⁵⁸ Archiv MJZH Lužany, Doplnky, Lužany, vinařství: sešit „*Sklep lahvový*“ kart. 4, inv. č. 22.

¹⁵⁹ A. LODR, Josef Hlávka, s 37.

¹⁶⁰ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Hlávková Zdenka: pěstování révy, rkp., 5 ll, kart. 4.

zaznamenala, že červené víno lze dolévat pouze červeným, bílé pouze bílým, ovocné jen ovocným, cidr se může dolévat vínem bílým, ale nikdy víno nedolévat cidrem. Pokud není víno vhodné k dolévání, mohou se do sudu s bílým vínem hodit vyprané a suché obložky. Před tím byly odzkoušeny skleněné kuličky. Ty se ovšem neosvědčily. Velký důraz paní Zdenka kladla ve svém rukopisu na čistotu, tolerována nebyla ani pavučina.¹⁶¹

K vinobraní byli zváni odborníci, například chemik dr. Bohuslav Raýmana. Když se česala vinná réva, pomáhali všichni a Josef Hlávka zahajoval prvním řezem. Vinobraní probíhalo okolo 16. až 18. října. O víno bylo nutné pečovat celý rok. Pokud bylo chladno vinné révě se topilo a natahovaly se přes ní plachty. Byla chráněna také proti hmyzu.

Kromě bílého, červeného a „rosé“ vína, které se dávalo lidem při dožínkách, vyrábělo se na zámku také rybízové víno, a to až půl hektolitru.¹⁶²

Zakládání vinic na zámku probíhalo postupně na stěně stodol a „U včeliček“. Podpory révy byly zhotoveny z kolejnic, které před tím vedly do cukrovaru. Na stodolách byla vinice již dříve, jednalo se o bílé víno. Réva, která se pěstovala v Lužanech, byla z Kalifornie. Také se pěstovalo víno muškátové, červené rané a burgundské. Při velké úrodě jablek se na zámku dělal mošt a také cidr.¹⁶³

Lužanské pěstování vína by se snad dalo označit za jakousi demonstraci, kterou Josef Hlávka dokazoval, že i v těchto podmínkách lze vinnou révu pěstovat, a být tak samostatný. Hlávka svůj nápad převedl na svou druhou ženu Zdenku a ta prakticky plnila veškeré povinnosti spojené s vínem. Přesto kdyby šlo o pouhou demonstraci, jistě by neprobíhala v takovém rozsahu, s tak velkou námahou a zajisté i investicí. Kvalitu a chuť vína však dnes jen stěží posoudíme.

Velkostatek musel být schopný zásobovat po Hlávkově smrti presidenta České akademie, a stejně tak tomu bylo i za Hlávkovu života. Tato zásobovací povinnost představovala naturálie v hodnotě asi 1 000 K.¹⁶⁴ O zásobování kolejí se ve své poslední vůli Josef Hlávka nezmiňuje a důkazy o tom, že koleje velkostatek zásoboval, v pramenech nebyly nalezeny, což ale tuto možnost nevylučuje. Mohlo se jednat o dodávky pouze nepravidelné, v případě větší úrody, nebo dodávky jen některých plodin.

O nelehkém hospodaření na velkostatku bylo již napsáno, další komplikací byl cukrovar, který se nepodařilo dostat mezi výdělečné podniky. Od roku 1897 náležela správa velkostatku

¹⁶¹ Archiv MJZH Lužany, Josef Hlávka, Hlávková Zdenka: pěstování révy, rkp., 5 II, kart. 4.

¹⁶² TAMTÉŽ, Doplnky, Lužany, vinařství: sešit „Sklep lahvový“ kart. 4, inv. č. 22.

¹⁶³ TAMTÉŽ, rkp. Vinařské návody a rady, fragmenty vzpomínek, kart. 4, inv. č. 22.

¹⁶⁴ A. V. VELFLÍK, Život, s. 39.

úředníkům. Josef Hlávka rozhodoval jen v důležitých otázkách, například při prodeji velkého množství pšenice. Proto ve většině dopisů, kterými se kupci na velkostatek obraceli, je oslokována „*ctěná správa velkostatku*“ a jen výjimečně sám Josef Hlávka.¹⁶⁵

Lužanský velkostatek obchodoval s ovocem (rozdělovalo se na ovoce zimní a červené), trávou, ovce, řepou cukrovkou, pšenicí, brambory a dalším. V případě, že kupec kupoval od velkostatku, panovali pro něj přísné podmínky. Jako příklad můžeme uvést kupní smlouvu ze 4. července 1903 na odprodej zimního ovoce. Podmínky byly: zaplatit ihned a hotově, mimo cenu jedno procento z ceny kupující zaplatí pokladně chudých, tři procenta z ceny štěpaři, při špatných podmínkách žádná náhrada pro kupce, poškození sadů je nutné nahradit. Stejně jako v tomto případě se ve většině jednalo o pronájem určité plochy na jednu sezónu. Tímto způsobem se prodávalo ovoce a tráva. Prostory, kde se ovoce pěstovalo, nebo sekala tráva, byly rozděleny podle dvorů a na každý rok tak mohl být nový kupec. Jen na prodej trávy měl dvůr Lužany třicet dva oddělených ploch určených k pronájmu. Kupci se rok od roku příliš neměnili. Určené pozemky byly dávány k pronájmu ve veřejné dražbě. Obiloviny a řepa cukrovka se prodávaly ve velkém množství po vagónech a až po Hlávkově souhlasu. Méně často se objevuje prodej brambor, ke kterému docházelo jen u nadbytečného množství.¹⁶⁶

K odprodeji byla určena i zvířata. Často se obchodovalo s „malými“ kupci, kteří kupovali například jen jednu krávu. Telata se prodávala až po té, co velkostatek vybral ta, která zůstanou. Kromě hovězího dobytka se prodávaly také s ovce.¹⁶⁷ Chov ovcí měl již v Lužanech jistou tradici. Za Josefa Hlávky se jejich počet pohyboval okolo 300 a chovány byly na vlnu. Velké úctě se těšili ovčáci, kteří měli privilegium vybírat si seno pro ovce.¹⁶⁸

Počet zaměstnanců se proměňoval podle sezónních prací a měnil se také podle dvora a jeho rozlohy. K roku 1888 byl sestaven soupis zaměstnanců. Ten informoval o počtu dětí, bydliště. Dvůr Lužany měl zaměstnaných dvacet sedm lidí, Skočice a Dlouhá Louka, oba dvory, po pěti lidech a dvůr Vlčí jen tři lidi. Služby se vyplácely čtvrtletně, právě kvůli proměně počtu zaměstnanců. Celkem tedy velkostatek poskytoval okolo čtyřiceti pracovních míst.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ SOA Plzeň, pobočka Nepomuk, fond Velkostatek Lužany, chronologicky řazená korespondence správy velkostatku 1866 - 1940, kart. 18, inv. č. 105.

¹⁶⁶ TAMTĚŽ, Všeobecné záležitosti vedení, korespondence správy velkostatku, kupní smlouvy 1898 - 1915, kart. 18, inv. č. 17.

¹⁶⁷ TAMTĚŽ, chronologicky řazená korespondence správy velkostatku 1866 - 1940, kart. 18, inv. č. 105.

¹⁶⁸ Archiv MJZH Lužany, Doplnky, Anna Havránková z Lužan: její vzpomínky, rkp. (3 ks), kart. 3, inv. č. 18.

¹⁶⁹ SOA Plzeň, pobočka Nepomuk, fond Velkostatek Lužany, Mzdové a deputátní výkazy 1802 - 1888, kart. 18, inv. č. 211.

Byly zřízeny i fondy na podporu dětí rodičů, kteří na velkostatku pracovali. Jednalo se o „Školní nadání Zdenky Hlávkové“. Hlavní činností tohoto nadání, podporovaného Nadací Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových po Hlávkově smrti, bylo opatrování zimního oblečení pro nemajetné děti navštěvující školu, jejichž rodiče pracovali na velkostatku.¹⁷⁰

Cukrovar v Lužanech nebyl součástí velkostatku, přesto jej můžeme zařadit do kapitoly věnující se lužanskému velkostatku. Dějiny lužanského cukrovaru popsal Gustav Hofmann už od roku 1838, kdy se vyráběl z cukrové řepy pouze sirup. To byla první éra tohoto podniku. Podnikání, které zahájil Bedřich Karel hrabě Schönborn a Karel Ansel kníže Thurn-Taxis bylo většinou ztrátové a chod cukrovaru byl proto zastaven. Druhá éra cukrovaru započala v roce 1870. Cukrovar byl založen roku 1871 jako akciová společnost. Výstavba nových budov cukrovaru zvýšila počet pracovních míst a měla tak za následek nárůst počtu obyvatel v Lužanech. Jeho otevření vyvolalo vlnu stěhování a v důsledku nových pracovních míst přibýlo v Lužanech mezi lety 1869 – 1880 čtyřicet nových stavení. Josef Hlávka se jako majitel lužanského panství stal jedním ze tří nejvýznamnějších akcionářů. Hlávka se začal v cukrovaru angažovat především kvůli pracovní síle, kterou mu cukrovar přebíral z velkostatku. Cukrovar se tak stal cizí enklávou v rámci Hlávkova majetku.¹⁷¹ Toto tvrzení vyvrací Gustav Hofmann. Hlávka byl jedním z akcionářů, tím pádem na dobrém chodu a výnosu cukrovaru měl vlastní zájem. Především akcionáři byli ti, kdo dodávali do cukrovaru řepu, stejně tak tomu bylo u Hlávky. Cukrovaru se zpočátku dařilo a měl výnosy. Problémy nastaly se splácením úvěru, který poskytl cukrovar ve Zloněvsi. Bylo několik návrhů pro záchranu. Josef Hlávka uvažoval spolu s dalšími společníky o jeho převzetí a vytvoření nového podniku.¹⁷²

Josef Hlávka nebyl zodpovědný za uzavření cukrovaru, k němuž v roce 1890 došlo, ale přesto měl tento fakt negativní dopad na mínění lužanských o jeho osobě. Uzavření cukrovaru znamenalo úbytek pracovních míst. Cukrovar zakoupil až v roce 1896 za 65 000 zlatých, kdy provoz byl již ukončen a Hlávka získané budovy jako cukrovar už dále nevyužíval.¹⁷³ Ve své poslední vůli se Hlávka otevřeně vyslovil proti prodeji cukrovaru, jelikož byl obklopen dalším Hlávkovým majetkem. Sám pak nabídl několik možností k novému využití těchto prostor.¹⁷⁴

Podrobný popis chodu velkostatku za Josefa Hlávky není bohužel za stavu pramenné základy možný.

---

¹⁷⁰ A. V. VELFLÍK, Život, s. 33.

¹⁷¹ Archiv MJZH Lužany, Karel Hlávka, Rukopisy cizí, Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, rkp. 19 II, kart. 3.

¹⁷² G. HOFMANN, Cukrovar, s. 65-81.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 65-79.

¹⁷⁴ A. V. VELFLÍK, Život, s. 38.

6. Závěr

Cílem bakalářská práce bylo zobrazit každodenní život lužanské domácnosti a fungování velkostatku Lužany za časů Josefa Hlávky na základě literatury a pramenů.

Nedílnou součástí práce je osobnost a život českého mecenáše. Je na něj ale nahlíženo v rámci širších souvislostí, především rodinných vztahů a činnosti architekta a stavitele, která dala lužanskému zámku novou podobu. Hlavním předmětem zájmu v souvislosti s Josefem Hlávkou je právě jeho vztah k Lužanům.

Přínos práce se týká oblasti každodenního života Josefa Hlávky na zámku Lužany v letech 1886 - 1902. Na základě pramenů nabízí nový pohled na jeho osobnost a také na druhé manželství se Zdenkou Hlávkovou. Čtvrtá kapitola přináší bližší analýzu domácnosti, jejích obyvatelů a vztahů v ní, především v souvislosti se Zdenkou Hlávkovou. Každodennost je zobrazena prostřednictvím jejího deníku a také vzpomínek a korespondence lužanských hostů. Za použití těchto vydaných i nevydaných pramenů se práce pokusila vytvořit ucelený obraz podoby lužanské domácnosti. Na velkostatek Lužany bylo nahlíženo v rámci otázek týkajících se hospodaření, zaměstnanosti, chovu zvířat a také lužanského cukrovaru. Pozornost je věnována i pěstování vinné révy v Lužanech, které patřilo k zámku.

Práce přichází s několika novými poznatky. Především je to edice deníku Zdenky Hlávkové a jejího vnímání života na zámku a manželství s Josefem Hlávkou. Dalším je zjištění dosud neznámé obyvatelky a zaměstnankyně Dóry Hráckové.

Předkládaná bakalářská práce otevírá současně možnosti k dalšímu bádání. Prostor pro výzkum se nabízí v souvislosti se Zdenkou Hlávkovou a to na základě edice jejího deníku, která je součástí práce. Tento deník poskytuje nové možnosti pro bádání nejen v souvislosti se Zdenkou Hlávkovou, ale také pro práce zabývající se manželstvím a postavením ženy na přelomu 19. a 20. století. Na základě současného stavu pramenné základny k velkostatku Lužany je výzkum týkající se doby Josefa Hlávky velice obtížný. V případě velkostatku zůstává stále otázka, zda byl schopen zásobovat Hlávkovy koleje v Praze a také chybí celkový přehled hospodaření. Tato nabízená témata se mohou stát předmětem diplomové práce.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7.1. Nevydané prameny

Archiv MJZH Lužany

Fond Josef Hlávka, rukopisy cizí, Hlávková Zdenka

pěstování révy, rkp. 5 ll, kart. 4.

deník, rkp. 33 ll, kart. 4.

deník – poznámky, rkp. 33 ll, kart. 4.

Fond Josef Hlávka, Lužany

Domácí řád v zámku lužanském pro případ úplného uzamčení v nepřítomnosti panstva, rkp. 1 ll, kart. 5.

Fond Karel Hlávka, rukopisy cizí

Havránková Anna: Paměti, Zapsala v Lužanech dne 23. a 24. srpna slečna Hejná z České akademie věd a umění, 19 ll, kart. 3.

Fond Doplnky, Lužany

vinařství: účty za dodaná vína a jiné, kart. 4, inv. č. 22.

zvony: dopis Z. Hlávkové varhaníku Kličkovi, kart. 4, inv. č. 23.

Lužanské dožínky, kart. 4, inv. č. 27.

vinařství: sešit „Sklep lahvový“, kart. 4, inv. č. 22.

vinařství: rkp. Vinařské návody a rady, fragmenty vzpomínek, kart. 4, inv. č. 22.

Fond Doplnky, Vzpomínky

Josef Kožíšek, pamětník, o hospodaření na statku v Lužanech, kart. 7, inv. č. 64.

Státní oblastní archiv Plzeň, pobočka Nepomuk

Fond Velkostatek Lužany

Všeobecné záležitosti vedení, korespondence správy velkostatku, kupní smlouvy 1898 - 1915, kart. 18, inv. č. 17.

Chronologicky řazená korespondence správy velkostatku 1866 - 1940, kart. 18, inv. č. 105.

Mzdové a deputátní výkazy 1802 - 1888, kart. 18, inv. č. 211.

7.2. Vydané prameny

GRUBER, Josef (ed.), *Albín Bráf, Život a dílo. Díl první, Paměti*, Praha 1922.

JIROUŠKOVÁ, Jana – PECHA, Lukáš (edd.), *V úctě nejhlubší. Korespondence Julia Zeyera s manžely Náprstkovými*, Praha 2007.

MATTUŠ, Karel, *Paměti*, Praha 1921.

VOBORNÍK, Jan (ed.), *Julius Zeyer, Listy třem přátelům: paní Zdeňce Hlávkové, Otakaru Červenému a Janu Voborníkovi*, Praha 1938.

VOJÁČEK, Milan a kol. (edd.), *Marie Červinková-Riegrová, Zápisky II (1885 - 1886)*, Praha 2013.

VRCHLICKÝ, Jaroslav, *Než zmlknu docela*, Praha 1895.

7.3. Literatura

BLAHOŠ, Jaroslav, Život a zdraví Josefa Hlávky, in: *Josef Hlávka, jeho myšlenkový odkaz a 100 let činnosti jeho nadace*, Praha 2004, s. 96-99.

BEVERIDGE, David, R., *Zdenka a Josef Hlávkoví – Anna a Antonín Dvořákoví. Přátelství dvou manželských párů a jeho plody v českém a světovém umění*, Praha 2012.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Dvořáková Vysoká*, České Budějovice, 1963.

HLÁVKA, Karel – ŠEPLAVÝ, Bohuslav, *Lužany. Národní památník a přírodní rezervace*, Praha 1952.

HOFMANN, Gustav, Cukrovar v Lužanech 1838 - 1896. Dvě kapitoly z dějin našeho cukrovarnictví, *Minulostí západočeského kraje* 13, Plzeň 1976, s. 65-81.

KUTHAN, Jiří, *Aristokratická sídla v českých zemích 1780 - 1914*, Praha 2014.

LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, Praha 1999.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2013.

LODR, Alois, *Josef Hlávka. Český architekt, stavitel a mecenáš*, Praha 1988.

ŠMAHEL, František a kol., *Hlávkovy Lužany*, Praha 2014.

ŠPELDA, Antonín, *Antonín Dvořák v Lužanech*, Praha 1965.

ŠPELDA, Antonín – VIKTORA Viktor, *Zámek Lužany. Hudba a literatura*, Praha 1976.

ŠULC, Miroslav, *Oskar Nedbal*, Praha 1956.

TICHÝ, Vítězslav, *Jaroslav Vrchlický v Lužanech*, Praha 1962.

ÚLOVEC, Jiří – KAŠIČKA, František, *Tvrz a zámek v Lužanech*, *Minulostí západočeského kraje* 35, 2000, s. 49-93.

URLICH, Petr (ed.), *Slavné vily Plzeňského kraje*, Praha 2009.

VELFLÍK, Vojtěch Albert, *Život a působení prvního presidenta a zakladatele České akademie arch. Dr. Ph a Dr. Techn. Josefa Hlávky s přehledem pokroku v umění stavitelském za jeho života*, Praha 1908.

VOJÁČEK, Milan, *František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč. Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa*, Praha 2013.

VOJÁČEK, Milan, *Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa*, Praha 2014.

8. Seznam příloh

8.1. Textové přílohy

8.1.1. Ediční poznámka

Deník Zdenky Hlávkové je uložen v archivu na zámku Lužany. Je cenným pramenem pro poznání osobnosti Zdenky Hlávkové, jejího života a také jejího sociálního okolí. Dosud tento pramen nebyl v literatuře využit, a proto se edice deníků stala součástí této bakalářské práce.

Deník Zdenky Hlávkové je deníkem dospělé a vzdělané ženy, který byl soukromý a nebyl určený ke zveřejňování. Zápisy nejsou pravidelné, ale jsou psány většinou pod dojmy z prožitého. Právě silný zážitek, úmrtí matky, který Zdenku Hlávkovu zasáhl, byl pravděpodobně důvodem, proč začala deník psát. Hlavním tématem jsou strasti v jejím životě. Kromě úmrtí matky a synovce popisuje své postavení v roli manželky Josefa Hlávky, který se jí nestal oporou, a také líčí konflikty se služebnictvem. V pozadí stojí zápisy provedené pod dojmem kulturního nebo společenského prožitku.

Editovaný pramen je rozdělen na dvě části. První část je vlastní deník a druhá část poznámky k němu, kterým se nedostalo přepsání do deníku samotného. Většina textu je psána útržkovitě s množstvím vpisků přímo do textu nebo po okrajích. Poznámky zaznamenané na samostatných listech, výjimkou není ani odtržený kousek papíru, mají překvapivě daleko větší návaznost, obsahují méně vpisků a vyškrtávání. Je tedy možné, že když Zdenka Hlávková začala svůj deník psát, psala rovnou bez přípravy. Až později se nejspíš rozhodla pro psaní nanečisto a pozdější přepsání, ke kterému, jak už bylo řečeno, nedošlo. Časově na sebe zápisy vždy nenavazují. Listy nejsou žádným způsobem svázané dohromady, ani v deníku. S tímto problémem se vyrovnává edice v rámci poznámkového aparátu a datací podle okolností a návaznosti popisovaných událostí.

Deník je psán v českém jazyce, přitom pro zachování deníku v tajnosti by mohl být cizí jazyk dobrou volbou. Přesto bylo pro paní Zdenku zřejmě snazší vyjádřit své pocity vztahující se k rodině a místnímu prostředí česky.

Edice deníku byla provedena *in extenso*, zatímco poznámky náležející k deníku *in regesto*, a to z důvodu některých opakujících se témat a naopak těch, která jsou obsažena pouze v poznámkách a v deníku chybí. Ty se staly předmětem výběrové edice z poznámek. Obě části edice byly přepsány transliterací, aby došlo k co nejmenšímu zásahu do původního znění a současně i vzhledu textu.

Pro množství a různorodost úprav v originálním textu byly zvoleny tyto grafické symboly:

- < > škrtnutý čitelný text
- <#> škrtnutý nečitelný text
- [ ] text vložený editorem
- [!] gramatická chyba v textu
- [...] vypuštěný text
- [?] nejistý význam, text je nečitelný
- { } marginální a interlineární vsuvky na okraji písemnosti a mezi řádky

8.1.2. Deník

Den strávili¹⁷⁵ v samém psaní gratulací chvat šum
jak to u nás bývá – všem přeju šťastný a veselý
nový rok – jaký bude ten veselý a nový
rok – šťastný? Nemám naděje –
matinka¹⁷⁶ má drah[á] chřadne očividně.
Poslala si pro Thomayra¹⁷⁷ – přišel a dost s ní
nevážně si počíнал – vtipkoval – milost pa
ní už zase chcete umřít? – měla jsem
srdce zúžené plné stesku nad ní – i pravím
pane prof[esore] – matinka má opuchlé nohy –
tu teprv změnil tvář – pravil – to je
od slabosti musíte zůstat ráno ležet – odešel –
odpoledne jsem zase sběhla k matince –
byla málomluvná ale nelehla si - .
k svačině jsem šla nahoru¹⁷⁸ – pak <mě> ještě
naléhal Pepí¹⁷⁹ bych s ním šla k Random¹⁸⁰
nebyly doma – odtamtud k Bráfům¹⁸¹ –
pak šel Pepí dolu k Riegrovi¹⁸² a mně
posílal Rumlesovům – nebyli k mé
radosti doma – letím k máti – pod
záminkou že jdu vyšívat – vyšívala jsem
tam od listopadu vždy po obědě koberec do
Lužan na stůl do loggie. – Vyšívám a
matinka zamyšleně sedíc u stolu –
dívala se na mne! Bože jaký to smutný
výjev poslední den v roce - vždycky

---

¹⁷⁵ Datováno 31. prosince 1894.

¹⁷⁶ Růžena Havelková, rozená Červinková.

¹⁷⁷ Prof. MUDr. Josef Thomayer (1853 - 1927), lékař, profesor.

¹⁷⁸ Manželé Hlávkoví a rodiče Zdenky bydleli ve stejném domě, jehož majitelem byl Josef Hlávka, č. p. 736 v Praze II.

¹⁷⁹ Oslovení pro Josefa Hlávku.

¹⁸⁰ Rodina Antonína Randy (1834 - 1914), českého právníka.

¹⁸¹ Rodina Albína Bráfa (1851 - 1912), právníka, národohospodáře, politika.

¹⁸² František Ladislav Rieger (1818 - 1903), český politik.

{Ráno}¹⁸⁷ Thomayer přišel – pravil – že je stav povážlivý

odpovím – to jsem cítila již <dlouho že> dávno –

<usne> nám jako když <dohoří> zhasne svíce!

1. ledna 1894¹⁸⁸

Telegrafovala jsem pro Karlička¹⁸⁹ – bylo

mi trpko – ubohého hochu rozčítit –

telegramem – a přec – sem k loží umí

rající babičky patří – chci aby ho

požehnala – svého miláčka! –

K obědu musela jsem nahoru – po jídle hned

dolu a už jsem na noc nešla domu –

lehla jsem si ustrojená k matince na

divan. Nespala celou noc – polehávala

posedávala – dýchala dosti lehko – kašel

úplně přestal -. K ránu byla velice změně

na ach anděl smrti již se nad ní skláněl.

K 10 hodině mnoho hovořila – Karel přišel

k posteli – plísnila mne proč jsem pro něj

psala – k čemu to a že ji nepomůže

pak hovořila to je mě vás děti líto

že musím od vás pryč odejít - - k polednu

přišel Pepí ze sněmu¹⁹¹ – jak je mamince

{odpověděla}

už zpívám – jak to - ? praví on – nu

jako labuť – praví matinka drahá –

vždy podržela obraznou svou mluvu citu

plnou - ! a byl to opravdu zpěv labutí její!

{V 10 hodin přijel

Karel zmučený

plakal úpěnlivě

k matince

jsem ho nepustila. }

2.ledna¹⁹⁰

¹⁸⁷ Datováno 1. ledna 1895.

¹⁸⁸ Oprava: 1. ledna 1895, v deníku špatný rok.

¹⁸⁹ Karel Pippich (1875 - 1895), synovec Zdenky Hlávkové, student práv.

¹⁹⁰ Datováno 2. ledna 1895.

¹⁹¹ Od roku 1883 Josef Hlávka říšským a zemským poslancem za kurii velkostatku.

chtěl bych šla k obědu na horu – nešla jsem!
po jídle trochu zdřímla – pořád držíc buď
mou ruku nebo Karlíkovu v ruce své
Stmívalo se – přišla lampa – ach lampa
milá – ona svítí na cestu k Tobě
otče – pojd’ – již jdu – a stále pohybovala
ústy a rukama – chtěla ještě mluvit –
nahlas ale nepřišlo nic – pak pravila –
jak to jen holka s tím chlapcem teď
uděláš! zase ještě chtěla něco říci –
ach my jsme ho měli dříve již zaučovat
teď je pozdě – jsme hloupí lidi –
pravila – odpov. Upokoj se matinko

{ Θ ¹⁹² ach není už   vždyť se rozčiluješ Θ vždyť já ho neopustím
mé tělo hyne   a tak stále – tklivá slova k nám mluvila
a myšlenek a   ta matinka dobrá – stále jen myslela
<#> -a   na Karla – pravila. Bylo by mu hřích
opět pohybovaly   ublížit – je mrzák!¹⁹³ A tak jsme seděli
se rty její – jako by   s Karlem u lože jejího dívajíc se do těch
chtěla ještě něco říci   očí které se kalily stále v okno je přela
nemohla }   pozdvihnuté – tak proseděla jsem celou noc
dlouho u ní – poslouchajíc dechu jejímu
jak slábne – a dole po námi ve vinárně
ten spustlý smích a bujné veselí opilých
mužů vráželi nožemi do mého srdce –

---

¹⁹² Značka v textu označující, kam vsuvka patří.

¹⁹³ Karel Pippich měl podlomené zdraví.

Kolik z nich má doma ženu děti – nechá
je samotné – třeba při skrovné večeři – a oni
tam hýřejí – hnus a ošklivost se mne
zmnocnila – a přec nemohla jsem pomoci
musela jsem je poslouchat – nedobrovolně –
ráno drahá máti cítila se velice slabou
ležet nemohla – hned vždy sedla na postel
dívajíc se nás – ruce naše obě mou
a Karlíčkoví spojila – rkouc – bylo
to asi k 11 hodině dopoledne: dnes
to bude – drahé děti buďte tady
s Pánem Bohem! není už nic pro mne
na světě tomto! – ztišila se – v poledne
vzala asi 3 lžíce polévky pak se nahnula
ke zdi – položila si <čelo> hlavu na zeď
a začala usínat – pak <#za chřapala> asi
<několikrát> třikrát zhluboka vydychla
{její}
a přestalo srdce tlouci <to srdce> na vždy. –
Zamkly se oči – ty drahé co
s láskou na mne hleděly - !
Klečíc s Karlem u postele osiřelí –
plakali jsme plakali - - -
Přišel pak Pepí – povolal pro kněze aby dal
poslední pomazání – ač Thomayer připomínal

3. ledna¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Datováno 3. ledna 1895.

{ráno}¹⁹⁵ abych dala matinku zaopatřit – neučinila
jsem jí tu bolest aby byla myslela že je
už konec ač cítila svůj blízký sklon

{ v duchu }

přec nemocný vždy doufá –
Duchovní pastýř přišel skrmený vypitý
rudý v obličejí – ach ten srdcervoucí pohled
na matinku mrtvou – a tady ta <světská> stopa
světského užívání – tvořila kontrast
mučivý pro mne -. Pepí mu vtiskl hned
10 zl do ruky aby snad ve své velké <ane>
horlivosti pro svatou řeč nedělal něký

{ u mrtvoly matčiné }

kousek, že jsme proň nepovolali za života

{ hned desítkou }

matinky ještě – ale by tak změkklý ukláněl
se až po pás – <za 10 zl !!> –

Šli jsme nahoru – nastala tortura psaní
adres – posté - obstarávání všeho

5. ledna¹⁹⁶

V sobotu byl pohřeb – ve 3 hodiny
Přijel Pippich¹⁹⁷ – návštěv bylo mnoho – věnců
též – všechny známé – mráz byl přenesmírný
a znovu otevřel se ten hrob kde 2 léta předtím¹⁹⁸
položen předrahý otec¹⁹⁹ můj – ach jak tehdy jsem
na Vyšehradě rozmýšlela mámlí otci připravit
hrob vyzděný nebo prostý – kanovník Karlach²⁰⁰
upozorňoval mne že se do prostého hrobu nesmí
nikdo pochovat až za 7 let – tu myslím

{ býti }

---

¹⁹⁵ Datováno 3. ledna 1895.

¹⁹⁶ Datováno 5. ledna 1895.

¹⁹⁷ Karel Pippich st. (1849 - 1921).

¹⁹⁸ Matěj Havelka zemřel 19. června 1892.

¹⁹⁹ Matěj Havelka (1809 - 1892).

²⁰⁰ Mikuláš Karlach (1831 - 1911), katolický kněz a politik.

Bože matinka je tak zdravá ta 7 let přec přežije
{já ze zásady jsem pro hrob prostý nevyzděný}

bude déle živa pravím – ale na radu manžela
svého jsem přec objednala pro otčinka hrob
vyzděný – ach Bože – to jsem nemyslela
že je možná že matinka o dvě léta otce
přežije. –

Skončen ten akt truchlivý – a prvním
{hustý}

příkrovem byl matince sníh – který v noci
napadal ve nesmírných manách! - -

#Zbývalo mi nyní starat se o Karla –
dát věci v pořádek a obydlí matčiné.

Pravila jsem Pepí, aby tam Karla v tom
bytě nechal do máje – že mileráda zapla-
tím z pozůstalosti matčiné i čingí i
poplatek činžovní ! – odmítl ! –

V první chvíli zdálo se, že by měl úmysl
{že se ho}

něco pro Karla učinit – pravila Fanny²⁰¹
chce ujmout - ! nuž to ujmoutí se Karlíčka
vypadalo takto: seděli jsme Pepí Pippich já
v pracovně <hovoříc Pepí se ptal> prosím
opětne by nechal hocha v tom bytu pouze do
čtvrtletí květnového – nebo aby dal Franzovi²⁰²

větší byt by mohl Karlík pokoj tam mít
nábytkem matčiným – také odmítl a
<#>

- konec všemu – pak ještě
ptal Karla Pippich jestli j něco potřebí – tu

{Otec sám vždy
říkával tělo pak
zemi – a to je
vyzdění je jen
výmysl bohatých
lidí – aby měli
i po smrti něco
co ti druzí nemají}

{#Byl Karlíček tak
rozčilen záchvaty²⁰³
chodily jeden za
druhým na něj –
prosila jsem sama
za něj aby ho vzal
z domu na týden
až se trochu ztiší
zatím uklidím
byt <vždyť přece>

Pip nechtěl
zpočátku pak pod
leh mému naléhání
podivila jsem
se té hezcitnosti
a tak přec to dítě
cit má – a dnes
katafalk v pokoji
nemůže si hned
nazítří sednou
ke stolu a učít
se ! - }²⁰⁴

²⁰¹ Hospodyně Františka Košťálová.

²⁰²František Havelka, správce Hlávka domu v Praze.

²⁰³ Pravděpodobně projevy nemoci.

²⁰⁴ Karel Pippich byl studentem práv.

{Jak však
odpověď nebyla
možná –}

{tak asi }

Pippich vida „ tu dobrou citelnou vůli hochu
pomocť odpověděl: děkuji platit na hochu budu
si sám! – a bylo po vyjednávání – bylo po
ujmutí se Karla! Tak tedy obmýšlel můj
velkodušný manžel ujmutí se Karla –
platit na něj jako na chudého študenta
10 zl. měsíčně – ale z domu pryč

{jít}

musí – a já k němu také ne – a
dohled můj „ten je škodlivý – pro něho“
nu nešťastný hochu Ty dítě osiřelé
tak tomu rozumějí učení páni -
žena ta cítí jinak – hochu byl zapotřebí
domov – dohled ženský – můj dohled
laskavý – hochu bylo zapotřebí
lásky, nahraditi jemu kterou úmrtím
babičky ztratil - - Bože bože jak
se to skončí což nemohu přemoci tu
tvrdost tu bezcitnost tu zášť vštěpovanou
mého manžela k tomu hochu - !
Bože pro dal si mi to štěstí prožívat
pohodlí dobrou stravu po boku chotě –
{všecko}
a sdílet jí nesmím s dítětem sestry mé –
vždyť nejsem sobeckou – myslela jsem jak by
to bylo blažené kdyby byl dal pan pokojík Karlu

Když s tím tak lavýrovali – byla jsem ráda že je Karel
 už pryč a vše to neviděl! –
 druhý den²⁰⁵ všecko jsem dala odnést na půjdu - ! a byl
 pokoj - . A tak přišla jsem povědět Pepíčkoví
 že matinka dělala závěť kterou poslala
 Dr. Schneinerovi²⁰⁶ do Hradce. – Závěť ta velice
 jednoduchá posla z péra otčinkova – jen některé
 věci sama o své vůli tam matinka dodala.
 <Velice byl rozčilen můj choť – ležel>
 Karel dědicem – zemřeli svobodni – dědí
 Akademie²⁰⁷ - . tak krátké znění jest – -
 Můj choť ležel na divaně překlekla jsem k němu
 a sděluji mu to se slovy <#> že bude spoko
 jen Pepičku, že závěť jest psaná vlastně
 v duchu jeho – neb pamatováno na Akademii
 nu mnoho nehovořil můj choť bylť vůbec
 ku celé mé záležitosti mého hoře – mé ztrátě
 chladný beze všeho podílu – netěšil mne –
 -           neujal se mne – a zajisté tyto věci
 se všemi mými odpůrci více přetřásal²⁰⁸
 než se mnou - ! A já potřebovala útěchy
 záštity – ach jako by mým choťem
 nebyl. Druhý den²⁰⁹ šel ku svému bratru²¹⁰
 nahoru kde jistě asi hovořil o matince
 závěti vždyť jemu řekne všecko – radí
 se s ním o všem – ach tam asi nabyla celá věc
 jeho výkladem toho mrzutého sobce osvětlení
 <které> nepravého! -

²⁰⁵ Datováno leden 1895, pravděpodobně 6. ledna.

²⁰⁶ Blíže neznámý.

²⁰⁷ České akademie věd a umění založená Josefem Hlávkou.

²⁰⁸ Míňeni bratr Josefa Hlávka – Antonín Hlávka, tchyně Josefa Hlávka Josefa Čermáková a matka Anna Hlávková.

²⁰⁹ Datováno leden 1895, možná 7. ledna.

²¹⁰ Antonín Hlávka (1825 - 1908), český právník, bratr Josefa Hlávky.

Vrátil se jako vždy z hůry rozmrzen neb vždycky bratr²¹¹ mu
tam červa nespokojenosti vloží do duše - .
Neviděla jsem Pepího za celých 9 let²¹² našeho
manželství tak zuřivého strašného –
jako tu – teď teprve viděl vlastně že je
Karel dědicem a já že jsem podílu svého

{nedbaje mého
zármutku
svému vzteku
průchodu dal} se zřekla – rozvzteklil se že předhodil mi
Ve vzteku mém, že jsme měli jen na
něho špekulaci – chlapec že byl cílem a
on pan Hlávka že byl jen prostředkem
{předhodil mi}

{co pro matinku
udělal -} dal matince levnější byt – inu
dlouho ho matinka neužívala toho
velkého dobrodiní – pouze 2 léta-
{klidně odvětila
jsem mu} i pravím peníze byly naše dobře a
pocitivě naspořené – a mohla je matinka
dát komu chtěla – neb poslední vůli může
mít každý svou! Rozhněvána v životě
{<nad tou jeho řečí>}
svém až k smrti – <toť ta velká>
dušnost mého chotě – mně
ženě své – předhodívá dobrodiní
které učinil mé matce! – nemlu
vila jsem dlouhý čas vůbec nic v domě -
Ach vždyť vyhazoval věci po
matince <#> mých rodičů hodiny staré

---

²¹¹ Antonín Hlávka.

²¹² Manželé od září 1886.

²¹³ Šíření pomluv o Karlu Pippichovi; Srov. Poznámky k deníku.

{mě abych si to}

Památne – uštěpačně mě posílal si to
koupit od Karlíčka ! – Ano pravím
nezapírám ty hodiny na psacím stole po
mém otci patří Karlovi – a dám mu je
jak si toho rodiče mí přáli ale až bude
Karel přesplnoletí – až bude doktorem
nyní by mu je tam někdo ukradnouti
mohl.

A tak mučil mne zlomyslnými narážkami
můj manžel – zúmyslně vztek svůj chladil
dobře věda že mne rmoutí ! –

A přece je věc tak jednoduchá – Bože můj
že rodičové opuštěnému sirotku po dceři
dali co měli – myslela jsem že by to
byl měl přijati můj manžel vřídne při svém
ohromném jmění. – A ne –

napřed by byl musel ke mně cítit
lásku – upřímnost – na lásku –
to jsem snad přišla už pozdě k němu –
o víru důvěru a upřímnost – připravili
mě zlí zlomyslní lidé jeho –
pomluvou – podezříváním – by se
jen u něho zalichotili – by jen mne
připravili o jeho vřídnost - ! –²¹⁴

{ Ach byla jsem
blízka rozum
pozbyti
rozčilením –
nespaním –
soužením do no
cím - -
nelze vypsát }

{neb když se
podezřívá lže
ze několika stran
musí na tom
něco býti }

---

²¹⁴ Srov. Poznámky k deníku.

Byla jsem ve výstavě v Rudolfinu – ve veliký
dojem na mne učinil obraz Calomnia“ –
vystříhla jsem si ho z obrázkového katalogu na
památku – to jsem já „řekla jsem si stojí
zadumaná předobrazem - - vedle mne
je stará Čermáková²¹⁵ a had ve 3 osobách:
Fanny²¹⁶, bratr²¹⁷ a sestra²¹⁸ mého muže - .
Kdybych byla měla peníze byla bych ho
koupila si na věčnou paměť – <toh>
Neobyčejně mne rozrušil ten obraz – a všechny
mé smutné chvíle lítosti a pokoření
prožitých v paměť mě uvedl

Březen 1895 A tak přišel březen – byly Velikonoce
ty svátky hoře a utrpení Kristovo
víc než kdy jindy poutalo mne to v
chrámě – jela jsem na Hradčany kde
dáváno Miserere Allegri – krásně
bezradně – dojalo mne to k hořkému
pláči – vzpomněla jak jsem ráda
za veselých dob zpívala toho Miserere
ve dvorní kapli – jak mne tato
hudba nadhrobní zaujala – v mrazu
v chladu takřka hrobovém setrvala jsem
v chrámu přes 2 hodiny - .

---

²¹⁵ Josefa Čermáková (1805 - 1900), rozená Procházková, matka Hlávkovy první manželky Marie.

²¹⁶ Hospodyně Františka Košťálová.

²¹⁷ Antonín Hlávka.

²¹⁸ Matylda Mayerová (1839 - 1932), rozená Hlávková, sestra Josefa Hlávka.

Ach tenkrát²¹⁹ – běhávala jsem na Hradčany
ráda se srdcem lehkým – pěšky – pro kus dobré
hudby – nyní Bože Bože – jedu ve skvostné
ekvipáži – <bohatá paní> – <srdce roz>

{ V srdci strach a lístost! }

A tak přešel duben²²⁰ – sama nevím jak –
{jen} někdy zaběhla jsem ke Karlíčkově – na mžik
koukám jen je zdržovati jej od učení - -
Ach až tu zkoušku odbude jak si s ním
pohovořím jak dětsky – tak srdečně
jako s Mílou²²¹ drahou !

V květu ^{15/} otevřena výstava národopisná²²² –
jela jsem s Pepím tam – bylo to krásné –
velebně opět varhany zněly tytéž které
tam ostaly z roku 91.²²³ – výkvět společnosti
se sešel – výstava vcelku nehotová –
avšak místnost sama přemilá – venku
chaloupky zajímaly mne více ! a
vesnice česká velice vtipně upravena. –
pak byla jsem tam ještě 3x jednou s Kalašovou²²⁴
a Dorou²²⁵ – podruhé opět s Pepím –
stará Praha velmi mne poutala – nejvíce
však pavillon města Prahy se starými památkami

---

²¹⁹ Pravděpodobně myšlena doba před svatbou s Josefem Hlávkou.

²²⁰ Datováno duben 1895.

²²¹ Miloslava Havelková-Pippichová (1847 - 1878), sestra Zdenky Hlávkové, operní pěvkyně.

²²² Národopisná výstava československá v Praze, zahájena 15. května 1895.

²²³ Z Jubilejní výstavy 1891.

²²⁴ Pravděpodobně Klementina Kalašová (1850 - 1899).

²²⁵ Dóra Hrácková.

staré rytiny – portréty Valdštejna – pak
celá poprava na staroměstském náměstí a
rytina z té doby byly převelmi zajímavé
ani odtrhnout jsem se nemohla!

Na návsi tam také rybníček ustrojen a rybářství
zastoupeno – krásně veselo – lovily ryby do
vrží - tamtéž je hned připravovaly –
vrže mne zajímaly velmi – i objednala jsem
nečekajíc souhlasu manžela mého 2 ty vrže
v úmyslu jak se budou v Úhlavu ryby
do nic chytati stály 3 zlaté – to není tak
hrozné -. Odešlu je do Lužan.

Hezké lístky korespondenční také prodá
valy s vyobrazenou návší
výstavní. Kokořín je mizerně sestrojený
vyšívky moravské a české v netušeném bohatství
a množství jsou ale zastoupené.

Figurín bylo tolik až protivno! Nelíbily se mi
historie divadla velice krásně byla znázorněna –
počátky Tyla – jeviště „Břetislav a Jitka“ v
té chudobě naší bylo dojemné – za to jeviště
velké z naší doby představující Libuši bylo

Souhra všeho nevkusu a brutalností jak v
kostýmech tak v sestavení figur <protivno!>
{odporno se podívati}
kaváren ochutnáváren hospod – hojnost převeliká –
víc než slušno – děvčat v kostýmech selských – sklepnic
<mnoho> také víc než slušno – a mravy jak
ty děvčata vystupovaly – již neslušno! –
Těch vystaviti myslím nemělo být připuštěno!
A tak nadešel týden poslední v Praze – chystaly
jsme se do Lužan - .²²⁶
Přišel Karlík předposlední den²²⁷ – zůstal
u jídla pak šel studovat že ráno²²⁸ ještě
přijde – bylo mi trdko těžko kolem srdce
zanechat ho v Praze namáhati – a když
přec tu zkoušku musí dělati – co jak –
<snad budu> kdyby tak mohl se mnou
ven²²⁹ a tam se učit – Bože jaké dobrodiní
by to bylo pro něho neodvažuji se
prosit mého chotě – vědouc jak ho
ubožáka nemá rád – jak ulehčit
šstudentovi – to je zločin - -
Prosil mne Karla že by se rád dal
fotografovat, abych mu dal 4 zl –

---

²²⁶ Datováno přelom května/června 1895.

²²⁷ Datováno 31. května 1895, vzhledem k následujícím údajům v deníku.

²²⁸ Datováno 1. června 1895, vzhledem k následujícím údajům v deníku.

²²⁹ Míněno do Lužan.

Rozmlouvám mu to, aby nechodil k fotografovi
nyní, že by se s tím rozptýlil od knihy
raději až po zkoušce – nebylo mi tak
o peníze jako o to že <čas> roztržitost
by tím přivodil sobě -. Nedala jsem mu
je.

1. června²³⁰ odjeli jsme do Lužan.

Při vstoupení na loggii slze blaha vytryskly
mi při pohledu na tu krásnou přírodu
skvostnou! Vše jak <dříve> v květu

{Bývalo }

ještě brzy pivoňky, pomněnky radost – slunce
plálo do té zeleně bohaté – balkon osázen
dle přání mého – ach tam utkvělo oko
mé na okno komnatky kde druhdy
obývala má drahá matinka – ach
neotevře se to okno více a <nevykookne>

{neobjeví}

se v něm ta hlava její drahá byt'
bych tam stála – sebe déle - ! –
Ach jak zatoužila jsem míti kolem sebe
ty které ráda mám – jak bych
dopřála to jemu tomu chorému

---

²³⁰ Datováno 1. června 1895.

dítěti nešťastnému aby se zde mohl
učiti – a tělo trochu zotaviti -.
Franz Steidl je doma od Velkonoc ten se
může připravovat na venkově –
šťastný hoch – ten má matku, otce –

Vedle pokojíku stolek za kuchyní byl by pod
dohledem naším býval – byl by se učil –
byl by tady málo míst zabral –
tak zdvořilý dobrý hoch!²³¹ . nešlo to-
nemohla jsem sama již slova ze sebe více
prosebného vypravit – konec – konec –
musíš do ciziny ty dítě drahé –
Mílo Mílo²³² drahá odpusť že nedovedla
jsem nakloniti chotě svého k sobě a tím k tvému dítěti
k svému příbuznému! –
Hledali byt domovník Frantík²³³ -. <#>
Trvalo to dlouho – a zas byl pán

{do konce ledna}

zlý, že se už nestěhuje Karel – že nemám
byt – zase v tom viděl „plán“ snad <#>
jako že bychom nehledali – a zmeškali termín
konečně v únoru²³⁴ už se pán jednou na
Frantíka osopil – cože ještě nemáte byt
toť je hrůza co ta Zdenka [?]

Frantík sám byl nad tím všecek rozčilen

{vyprávěl mi to}

Nu tak jsem se rozzlobila a šla hledat
sama Karlík také. Dvě odpoledne jsem
v mrazu 14 stupňovém chodila a pořád nemohla
nic – buď tma – buď dražota – až pak
jsme se s Karlíčkem rozešli v půl jedné

{sám}

zašel on ještě do<#>se podívat na

{[# flek] Jídle se slovy}

pokoj – a přiběhl hned ke mně – jestli tento

byt se ti nebude líbit tak už budu muset do útulny

{jak bych ho byla že
hnala toho chotě
tak dobrého
tak bohatého
on tak skromný
dobrosrdečný}

{Ach byl by ho
už nejraději na
ulici vyhostil}

---

²³¹ Karel Pippich.

²³² Miroslava Havelková – Pippichová.

²³³ František Havelka, správce domu.

²³⁴ Datováno únor 1895.

{matčiného
pěkně
že sama jsem viděla se
doma}
    {loučil
loučil se – tak já
už jdu – a zavřel se
u mne pakujíc s
Fanny slze zastavil
hovoře tak já už
musím jít
zase nešel - nechtělo
se mu – srdce mi to
svíralo}

{Do bytu matčiny}

20/1²³⁵

Hned jsem se ustrojila a jdu tam a vskutku byl to
pokoj pěkný světlý v 7 patře za 10 zl. Měl všechny
podmínky – hned jsme dali závdavek a 14. února²³⁶
se Karel stěhoval. Dala jsem nejlepší kousky
    {opony koberce}

nábytku a obrazy zařídila jsem mu to tak
<jako by to> Míla i máti nebyly jistě
Se mou opokojeny – dala jsem mu vše
vše vše – jen svou péčí jsem   dům svůj²³⁷
otevřít jsem nesměla!   Žel Bohu!
    {19. února se stěhova}

Bylo mu krušno – smutno smutno na
novém bytě nemohl té děsné samoty zvyknout
a co dělat musel - ! a když tam týden bydlel
a zmýlil se <#>
třídily a tam teprve u schodů vzpamatoval
že už tam více nepatří!
Nyní zbylo mi ještě jen uspořádati skříně – knihy
dala jsem na půdu do skříní také psací stůl
otčinkův a kredenc -! Nyní chodila jsem se
každý den tam rovnat věci k uschování ještě
myslela jsem do konce února²³⁸, bych vše uložila i tu
    {Pepí}

dělal mi nevlídností svou velké překážky zlobil
se že tam chodím že nejsem doma – a já
ubohá těšila jsem se ještě ze všech těch věcí matčin
ných na oko bezcenných – ach i pro mě
dokuvad radičové moji žili nemělo to staré
haraburdí ceny – a nyní zdálo se mi že jsem
srostla s každou tou malinkou věcí ve skříní – všecko
mně to těšilo prohlížet to – i to mně nepál –
a přišla komise - notář spisoval odhadoval – srdce
mi to rvalo jsem tam seděla na kanapi a
plakala – jak ti lidé se mě zdáli suroví
    Ach věc   tak bolelo

²³⁵ Datováno 20. ledna 1895.

²³⁶ Datováno 14. února 1895.

²³⁷ Lužany.

²³⁸ Datováno únor 1895.

A tak <se> mstu vyléval na ubohém hochu –
Karlu – věda že mne rmoutí –
{ten} tak zlý v jeho povaze – že ranní nejbolestněji
dobře vyznav bolavá místa mé duše {kde jsem zranitelná} – matku
mou a Karla! Co slz jsem prolila pro tyto
drahé bytosti – pro nešetrné zacházení k němu
na klepech bídných²³⁹ – zakládal své chování –
{k mne} vždy – a Fanny ta věděla co pán rád poslouchá
ta vždy donášela <# na ty – a to byla máti>
<nce na její> {matince} služce <pod> kterou halamutila
Svým přátelstvím – vyzvěděla co jsme mluvili [!]-
{ji i naši třetí holku naučila}
Marjánku učila poslouchat za dveřmi matčinými
po kolenou se šoupala za mnou kdykoli jsem k
{jejího pokoje v Lužanech}
matince šla do pokoje a ve vedlejším pokoji
tam poslouchala – jak mé hovory zkomolené
pak referovala – mohu si myslet. Najednou
přestal mluvit Pepí – nejednou dělala Fanny
ksifty jak se říká – já nevěděla proč
Když jsem Marjánku vyhnala – teprve to
vyšlo najevo že lezla za mnou poslouchala
a zase všechno holkám povídala!
Pěkná to havěť v domě. Tím se vysvětlují
mnohé mrzutosti – mnoho nedorozumění nevysvětlitelných
ale ospravedlnění není možné – poněvaž <#>
<#>Roznášejí ale do očí zřejmě říci

---

²³⁹ Srov. Poznámky k deníku.

Dne 1. června²⁴⁰ odjeli jsme do Lužan – na nádraží byl František²⁴¹
a Karlovi jsem neřekla aby přišel – aby raději si ráno pospal a pak
hned k učení! Srdce mi svíralo, že ho tu musím nechat v

{Pepí}

té dusné Praze – odvahy jsem neměla zase prosit by
směl sebou do Lužan – poněvad jak jsem začala
o tom mluvit – byl Pepí hned špatného rozmaru -.
Vyhýbala jsem se tomu doufajíc v Boha a snad
šťastnou náhodu že se mi to podaří – odjela
jsem – ostavíc Karla svému nezbytnému osudu.
V Lužanech ach ta krása zeleně^a pestrých květů
vždy slzy vděčnosti mi vyloudí – že Bůh popřál
mi tolik krásy a slasti přírody užít - -

{Pak} navštívila jsem ihned můj sklep kde vše v úplné
čistotě a pořádku jsem našla – hned jsem se
pustila do přetáčení vína loňského a tak v práci
a starosti o víno uběhl týden aniž bych se
byla nadála -.

Dne 6.²⁴² obdržela jsem psaní od Karla – krásné
jemnocitné jak vždy – naříká chud'as na
dusno v pokoji – V Praze

{A píše doslovně – a uvážíšli že musím 10 hodin denně praovat jeho}

[#]{Existence málo záviděňhodná }

ho raději – a činí ospalým zmlátnělým tu
že lituje že nešel do Karlustu²⁴³ jak jsem já by
radila to jsem radila a dítě nešťastné zeptalo

{Že by jel }

otce – který odmítl – že je ke zkoušce

---

²⁴⁰ Datováno 1. června 1895.

²⁴¹ František Havelka, správce.

²⁴² Datováno 6. června 1895.

²⁴³ Pravděpodobně zámek v rakouské spolkové zemi Dolní Rakousy.

Pracovat tam kde je člověk zvyklý být – a že by
tam příliš se rozptýlila mysl – a tak zůstal
následkem toho listu otce v Praze.
Chodím po zahradě a prosím Pepí, aby dovolil Karla
do Lužan přijet připravovat se ke zkoušce:
Odmítl chladně netrpělivým tónem - - kluk patří
do přednášky – kdyby v červnu museli studenti všichni
na venek – mohli by univerzitu zavřít – ty přeháníš
všecko – proč nejede domů což není v Chrudimi také
zdravý vzduch – měla
Mrtev [#]mu dát lásku měla jsem
dost – pro slze kypící nemohla jsem dále mluvit
a já nešťastná neřekla jsem víc nic – o tom
plačíc v noci lítost hořkost se mne zmocnila
což je ten hoch takový povržený že nesmí do
Lužan ke mně – ku své tetě – co jsem tedy
v Lužanech? Divná to paní – která nesmí
synovce svého jediného příbuzného svého vyzvat
k sobě na návštěv – nad to ke studování –
tedy žádná cesta z rozkoše! – nýbrž dobrodiní
Za dva dni napsala jsem mu následovně –
víš Karle, že kdyby to ode mne záviselo že bych
hned řekla přijed' – ale nejsem paní své vůle a
brečet není pro to – že prý musíš ještě do přednášek

Horku si představit v Praze to zklamání ubohého
Karla – když můj list dostal! - -

Jak těžko jsem tento list psala ví jen Bůh sám
vzpomněla jsem na jeho záchvaty nervové které
v horku vždy se častěji a dloužěji dostavovaly –
{jak v tom úpadku zdraví jeho hyne – nic naplat
na ubohého sirotka jak tam se namáhá
modlila jsem se aby rodička Boží ochránila}
ach máti máti má – kdybys ty žila – bylo
by se to nestalo – Tobě by to byl Pepí neodmítl
a nebo bys měla myšlenku šťastnou psát
tetě Amálii²⁴⁴ sama aby si ho tam do lesů
vzala do Karlslustu²⁴⁵ byla bys peníze mu
na cestu poslala ! –

Tu spásnou myšlenku jsem neměla – žel Bohu
{telegram přišel 23. června ²⁴⁶}

zkouška šťastně odbyta – (telegram přišel) psaní následuje
{nenásleduješ}

i sednu hned a píšu proč následuje psaní proč ne ty?

Odpověď hned přišla že by rád výstavu²⁴⁷ ještě užil a že pak
pojede napřed na týden domu aby se v Chrudimi odbytou
zkouškou pochlubil – pak že přijede do Lužan aby
tam už déle mohl zůstat - ! Zpočátku mne to
velice zabolalo tolik jsem se namučila před tou jeho
zkouškou starostí obavou jak to dopadne nespala
a teď nejede – zdálo se mi že je to hrozné matinku
nemám letos – tolik jsem toužila mít Karla u sebe

---

²⁴⁴ Blíže neznámá Amálie, snad příbuzná z matčiny strany Zdenky Hlávkové.

²⁴⁵ Pravděpodobně zámek v rakouské spolkové zemi Dolní Rakousy.

²⁴⁶ Datováno 23. června 1895.

²⁴⁷ Národopisná výstava československá v Praze 1895.

Pak jsem to jeho přání nahlédla
čekajíc Bože za týden přijede.
31. července²⁴⁸ psal Karel že do srpna ke mně
přijede – těšila jsem se a také komnatu co
máti drahá obývala pro něho jsem chystala.
Zase mne to zarmoutilo – že až 10²⁴⁹ chce přiject
psal že bych ho pochválila jak žije, čte jen
Květy a jiné knížky – chodí na procházky a
nic víc – i pravím na to psaní – to mně darmo
{tvým}
kluku zlobíš tím psáním neb proto nemusels
jezdit do Chrudimi tos mohl dělat zde také.
Dne 4. srpna²⁵⁰ přijde express psaní z Chrudimi
psán dr. Pippichem – ach hrůzou chvěje se
mi ruka – express psaní od otce – proč né
od Karla samého – otevřu – čtu
trnu a kvílím v pláč hlasitý propuknu
Karel stížen chrlením krve !-
Bože můj Bože můj – <hoch> zemře – ztrátu
{on}
krve ten slabý hoch nevydrží – osude osude
proč toto ještě na hlavu mou dopoustils –
nyní kdy odbyl zkoušku – povinnost svou
vykonal – aniž by byl pookřál a poodopočinul
musí zemřít stonat.

---

²⁴⁸ Datováno 31. července 1895.

²⁴⁹ Datováno 10. srpna 1895.

²⁵⁰ Datováno 4. srpna 1895.

Chrlení krve přišlo na něho o půlnoci – ve tmě
nevěděl, že je to krev kterou chrtil do
ulehčilo se mu prý a spal dále - - v 6
hodin ráno přišla krev podruhé tu už bylo
světlo – viděl košilku peřinu vše samou krev
tu se hrozně ulekl – vstal šel do kuchyně
vzbudil služku by mu došla pro lékaře
sedl ku psacímu stolu a napsal svému příteli
Steřbovi lístek těžkou – Milý otče jsem stížen
chrlením krve – přijď – tvůj ubohý Karel!
Byl vskutku ubohý dr. Pippich se ženou²⁵¹ byl
na výstavě v Praze – dítě leželo bez pomoci -.
První den nechtěl Karlíček ani telegrafovat –
aby jim radost nezkazil v Praze – pak –
druhý den 2 telegramy kolegové zaslali
    { V (do) hotelu }
které obdržel otec až popůlnoci <necha>
výstavy vrátil. A tak přijeli až v úterý
a ze soboty na neděli se to Karlíčkovu stalo.
Po tom chrlení krve dostavila se hned horečka
děsná – stále trvající – suchý kašel hned
    { za }
se dostavil – a ten mořil ho noci – které nespál
a tak od počátku hned konstatováno zánět plic
    S tuberkulovním pozadím

---

²⁵¹ Antonie Pippichová, roz. Herrová (1862-1937), druhá manželka Karla Pippicha.

zprávy chodily smutné tak že jsem se ku konci
srpna²⁵² odhodlala Karla navštívit!
můj manžel nechtěl mne nechat samotnou nu tak
musela Dora²⁵³ na jeho vyzvání sebou! –
Vzpouzela jsem se tomu – vědouc jak to bude – vždyť
Dóru přece znám – ta jen po zábavách se pachtí –
jely jsme – schoulila jsem se v koutku a
plačíc – vzlykajíc – zadumána
chmurné sny a [#]- Bože co se stane
ráno odjela jsem do Chrudimi- na nádraží
mne Dóra doprovázela. Koupila jsem jí lístek
na peron – usedla jsem do vagónu – tu ona
tam obhlédla ruského popa kdesi který do K[arlových]. Var[ů]
odjížděl – celá elektrizovaná se s ním hlučně
bavila – a od vagonu kam on vlezl už se
nehnula z okénka on s ní hovořil – a ona
stála dole pod ním viděla jsem jen její gestikulaci
živou s ním – o mně už ji ani nenapadlo
se starat! Viděla jsem že mé hoře a má záleži
tost pramálo ji zajímá –
odjela jsem – a ona šla k nám do bytu
kde měla objednaný oběd z domácnosti –
    {také }
svačinu večeri – tak spala – druhý den
    zase až večer v 10 jsem se vrátila

---

²⁵² Datováno srpen 1895.

²⁵³ Dora Hrácková.

To byla ta její oběť – ta kterou mi přinesla –
za kterou ji můj manžel tolik děkoval –
    {její cesta a stravování}
Stála [#] 20.zl.- . To poznání však za to
stálo! { že usedla pohodlně v II. Třídě }31/8²⁵⁴
V Chrudimi očekával mne dr. Pippich – na ná
draží – pro pláč nemohla jsem ani jít –
přec spatovat jsem se musela abych k loži
nemocného nepřišla uplakaná. –
Pohled na něho byl srdcervoucí - ! Po
4 nedělním ležení – sešlý k nepoznání kdybych
ho byla měla v nemocnici mezi nemocnými sama“
poznat snad bych ho byla nepoznala – tak byl
změněn – stal se dlouhotvárným ten bledý
do žluta změněný obličej ty třesoucí se
fialové rty – slze vyhrkly mu z (obli) očí
mně těž – až jsem ho musela napomenout
kolikrát on mi pravil denně – vid’ takhle sis
mne nepředstavovala? Hrdině odvětila jsem
vždy – nu představovala jsem si tebe nemocného a (jsem)
(mým) za chvíli zase – odjedeš odtud uklidněná ? –
Ano Karlíčku – odjízdim! –

---

²⁵⁴ Datováno 31. srpna 1895.

8.1.3. Poznámky k deníku

²⁵⁵Má drahá matinko! S Bohem s Bohem navždy
bud'! – přísahám že vyplním tvé přání poctivě seč
síly mé stačí! – (sama když můj choť pomocné
ruky podati mi nechce) ! Srdce sevřené –
cit {ke mne zahrabán} – sevřelo mi vše i ústa –
za to stará paní²⁵⁶ – byla hovorná veselá stále
se usmívajíc pořád Pepíčku pravila u stolu
a jemu vždycky sousta pěkná z mísy před
kládala – inu – jako všecko na vzdor –
ach ona ve svém 91 roce stále je koketní –
což v mém hoři pro matinku dvojnásob mne
bolí – jak je veselá zrovna jako by
okřívávala, že ta matka má už ji nebude
nikdy překážet! – sama Fanny²⁵⁷ i
Šmidt²⁵⁸ si toho sami povšimli a ani
tu její nešetrnost nemohli dost odsou
diti – nu jen Pepí ten jí stále vyzna
menává s ní žertuje vědomě
až příliš vědomě – že mne to bolí

---

²⁵⁵ Datováno k lednu 1895, po smrti matky Zdenky Hlávkové Růženy Havelkové.

²⁵⁶ Josefa Čermáková.

²⁵⁷ Františka Košťálová.

²⁵⁸ Leopold Schmidt (1824 - 1902), malíř a rytec, přítel Josefa Hlávky.

²⁵⁹Matinko má {drahá}- nejsem
hodna tvé lásky já jsem Karlíčka
zanedbala - {tvého miláčka} opustila –
ach prvé on musel tolik nenávisti
u nás zakusit ten dobrý hoch –
nepřáli mu nikdo naši lásku –
všichni na něho žalovali Fanny Frantík²⁶⁰
stará Čermáková²⁶¹ <# hnala neustále>
pro taký bídný motiv – který sami
mají – dokázali ten <by> nám
byli přisuzovali – že máme
úmysly s Karlíčkem na dědictví.
Když jednou stará Čermáková
přijdouc z Přeštic vyprávěla
jak se jí pořád v Přešticích ptají
komu Pepí odkáže Lužany
a jak se stará paní²⁶² pořád ptá
<zdali> šmajchluje se Zdenka
k Pepímu aby tomu kluku
odkázal Lužany

---

²⁵⁹ Datováno do období mezi červnem a srpnem 1895.

²⁶⁰ František Havelka, správce domu Josefa Hlávky.

²⁶¹ Josefa Čermáková.

²⁶² Pravděpodobně Anna Hlávková (1800 - 1893), rozená Stachová, matka Josefa Hlávky.

odbyla jsem to jako klep –
ani jsem se nezmíníc o tom-
když však nyní můj <drahý>
vznešený manžel mně
přisuzuje <tento> tuto nízkost
po 9ti letém manželství
mohl mne seznat – mohl
i rodiče mé z vypravování
jiných znát, že u nás duch
peněžní špekulativní nikdy
neopanoval – když on nyní
v této trpké ráně pro mě
Zde poslední člen naší rodiny
zmírá mi řekne na mou
výčitku trpkou že v nepochopi
telné zášti své vždy mému {Karlíčku} příbuznému
dveře v Lužanech zavíral –
odpověděl bys chtěla holt abych
já šel pryč a Karlíčka do Lužan
pustil

Nyní jsem byla odbytá na tento výrok
z úst jeho – jest řeč česká chudá
a jazyk můj ochromen –
nemohla jsem odpovědět nic
také ve svém životě více
k němu to slovo Karel nevypustím
z úst - - je to smutné
pro mne že ani zášť k tomu hochu
kterou dále jeho rodina živila
a podněcovala neopustil nyní
když vidí že hoch ten zemře
[...]

[...]Byli u nás Brožíkovi²⁶³ on a ona dcera ochuravěla
pí Zelinková²⁶⁴ dr Mattuš²⁶⁵ a my 2 – víc nic
tedy 6 osob (Hynais²⁶⁶ nepřijel) – ráno počítám
účet s Katy²⁶⁷ a bylo mi divno že 7 litrů piva vypi[to]
Stará paní den před tím padla rozbila si čelo
ale šťastně se nic nestalo vážného! Lepila jsem ji <#>
vypráví mi že byl včera v kuchyni randál že
dala Katy Kloudovi²⁶⁸ kapouna chléb sklenci piva
a od oběda šhubánky – kapouna snědl pivo vypil
a šhubánky jí nechal – že ohřejvané nejí
Katy mu vynadala [...]

---

²⁶³ Václav Brožík (1851 - 1901), český akademický malíř.

²⁶⁴ Pravděpodobně příbuzná Jana Evangelisty Zelinky staršího (1856 - 1935).

²⁶⁵ Karel Mattuš (1836 - 1919), český právník a politik.

²⁶⁶ Vojtěch Hynais (1854 - 1925), český malíř.

²⁶⁷ Kuchařka v Lužanech.

²⁶⁸ Kočí v Lužanech.

I povídám proto ho tolik vypili toho piva
když měli celého kapouna k večeři – myslím
to bylo dost a pivo si plzeňské brát nemusel.
přijdu k nám od staré paní²⁶⁹ a pravím Fanny
že je mi to přec divné Mattuš nepije pivo žádné –
ty dámy jen po 2 sklenicích já 1 a trochu –
to by Brožík sám byl musel vypít 11 sklenic
tu se Fanka rozvzteklí popadne si olůvko
začne vypočítávat kdo co vypil inu myslím
že je to saň celá zelená jen pěna u huby
ji syčela – ona poslouchala za dveřmi
u staré paní a vše slyšela - . nyní si
doběhla na starou paní tam jí vyplísnila
tak, že se stará paní celá třásla – rozčí
lením – a v kuchyni křičela jako zběsi
lá – že půjde hned pryč jestli milost paní
s ní není spokojená – inu – hrůza hrůza –
stará paní si stěžuje u oběda na Fanny u
Pepí poněvač Fanny při obědě hodila
staré paní přes stůl servít jako psovi
se hází kus chleba nebo kost ! –
připojila jsem vše jak to bylo Pepímu
doložíc – že je to u nás již hrůza – co
ty holky jsou zlostnice – že málo pro to
povídám poněvač mu to Fanny asi jinak
bude vyprávět – tak aby uznal jestli se
v skutečnosti to stalo! - -
Pepí slovem nepověděl vůči mne co
Fanny si stěžovala – nebo co mluvila - -
jen že odpoledne když ho svlékala to ona při tom
vždy své náhledy a rozumy své mu
vštěpuje – když jsou samy – dobře ona ví
že by na světlo boží s tím před lidmi nemohla
zvláště přede mnou né –
to by to její pravda
špatně vypadala

---

²⁶⁹ Od Josefy Čermákové.

ale hned odpoledne tentýž den ač ráno
lítala zelená vzteklá jedem a zlobou –
odpoledne si zpívala a lítala jako
by nic se nebylo událo - .
na zřejmo jest – zase hodně toho pánovi
nakukala – jaká jsem zlá lakomá
že ona půjde hned pryč – a pán
ji asi zase upokojil – aby si z nás
nic nedělala – já že jsem stará
mrzutá aby hleděla mne vyhovět
jako tehdy před 2 lety ! –
Inu Bože větší zaslepenost jsem
v životě svém nepoznala aby osobu tak
prohnanou lstivou podvodnou jako je
Fanny držel někdo za ušlechtilou – všeck
jí věřil – vždy a vždy se jí zastal –
Ach Bože je to život na základě jejích
zlomyslných výpovědí jedná můj
drahý manžel – odsuzuje lidi dobré
ach je to bída – a tak <má> dr. [?]
Ona na svou stranu obrátila matičiny
všecky služky – jaká změna se stala s
tou dobrou Františkou – zcela ji od
matinky odvrátila - [...]

[...]od ní všechno zvěděla co matinka
dělá vaří jí – mluví – tu Marjánku
vyučila lézt po kolenou v Lužanech vedle
matinčina pokoje – jak sama se Marjánka
vyznala - - to je démon zlomyslnosti
v domě – nemůže být pokoj pokavad
kousek toho draka na světě je. –
a byla by zasloužila důtku – za její
drzost – ale né – posilnil jí jistě pán-
neb by nemohla tak vesele hned se obratem
tvářit tak spokojeně tak líbezně
jako by říci chtěla hled'te přec jsem
vyhrála – nic nepořídíte proti mne - .
Je to všechno pravda toto - .
tuto nepřičetnost pánovu vůči té
osobě je co rozum lidský pojmouti
nemůže - . ona smí všechno si
dovolit její {prohnanost} drzost vystoupení
je dovednost - - - ach –
jaký to vezme konec – se mnou
špatný – děším se budoucnosti
své stáří svého – bez lásky bez
oddanosti jediné osoby nemám v domě
pro sebe! – a tak pronásleduje mne [#]
všude všude ať počnu cokoli- a
tebe Mílo²⁷⁰ má také a Karle drahý
bys už docela neměl přízně u nás – ač tě
v světě kdo znal každý měl rád – jen
u nás – jako krkavci dravci se na něho tě klovali
slétli – všechny na návodem pánovým naň a uklovali

---

²⁷⁰ Miloslava Pippichová, sestra Zdenky Hlávkové.

8.2. Obrazové přílohy

Obr. 1

Zámek Lužany, pohled z parku, vchod do zámku
kolem roku 1890

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Lužany, zámek z různých pohledů, fotografie nalepené na tvrdém kartónu, 6 ks, kart. 9.

Obr. 2

Zámek Lužany, pohled z parku
kolem roku 1890

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Lužany, zámek z různých pohledů, fotografie nalepené na tvrdém kartónu, 6 ks, kart. 9.

Obr. 3

Zámek Lužany, pohled ze severozápadu od velkostatku
kolem roku 1890

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Lužany, zámek z různých pohledů, fotografie nalepené na tvrdém kartónu, 6 ks, kart. 9.

Obr. 4

Josef Hlávka, portrét ze staršího věku (foto před zámkem)
nedatováno

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Hlávka Josef, portréty z mládí, středního a staršího věku, uloženo ve velkých formátech.

Obr. 5

Zdenka Hlávková u rybníčka
rok 1900

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Hlávková Zdenka, celá postava, u rybníčka, dobová fotografie z roku 1900, nalepená na kartonu, 1 ks, kart. 9.

Obr. 6

Anna Hlávková, matka Josefa Hlávky
25. srpna 1892

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Hlávková Anna, roz. Stachová, matka Josefa Hlávky, portréty, kart. 8.

Obr. 7

Anna Havránková, služebná u Hlávků, stojící u auta, fotografie z pozdější doby
nedatováno

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Havránková Anna, služebná u Hlávků,
stojící u auta, fotografie, 2 ks, kart. 8.

Obr. 8

Anna Dvořáková, Růžena Mattušová, Helena Sládková v Lužanech

Nedatováno

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Dvořáková Anna, v Lužanech,
skupinová fotografie, zleva: Dvořáková Anna, Mattušová Růžena, Sládková Helena,
kart. 8.

Obr. 9

Skupinová fotografie, společnost před zámek; zleva Bohuslav Raýman, Leopold
Schmidt, Josef Fanta, Zdenka Hlávková, Josef Hlávka
nedatováno

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Hlávka Josef, skupinová fotografie
v Lužanech – zleva: Raýman Bohuslav, Schmidt Leopold, Fanta Josef, Hlávková
Zdenka, Hlávka Josef, kart. 8.

Obr. 10

Josef Hlávka se sestrou Matyldou v altánu Chaloupka
mezi lety 1903 - 1905

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Hlávka Josef, se sestrou Matyldou v
„Chaloupce“ nad jezem v Lužanech mezi lety 1903 - 1905, fotografie na tvrdém kartonu,
1 ks, kart. 8.

Obr. 11

Skleník v lužanském parku

nedatováno

Zdroj: MJZH Lužany, Karel Hlávka, Fotografie, Lužany, skleníky v lužanském parku,
fotografie, 4 ks, kart. 9.

Obr. 1 Zámek kolem roku 1890

Obr. 2 Zámek kolem roku 1890

Obr. 3 Zámek kolem r. 1890

Obr. 4 Josef Hlávka před zámkem

Obr. 5 Zdenka Hlávková u rybníčka

Obr. 6 Anna Hlávková

Obr. 7 Anna Havránková, služebná (foto z pozdější doby)

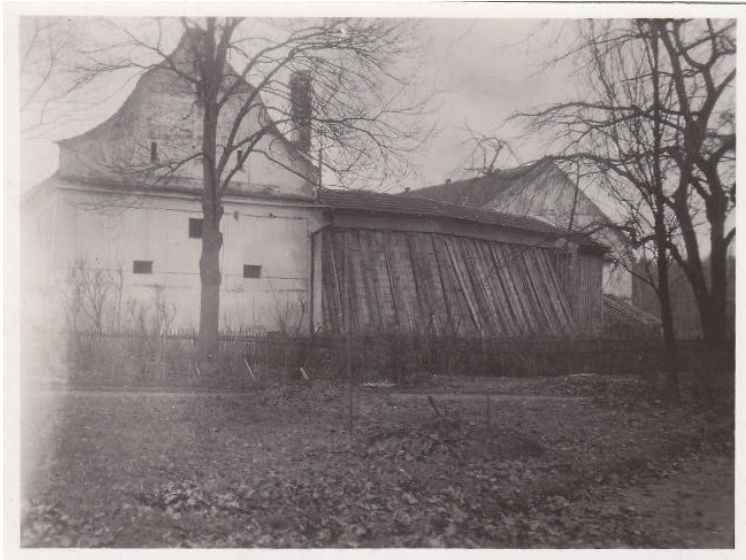
Obr. 8 zleva: Anna Dvořáková, Růžena Mattušová, Helena Sládková

Obr. 9 Společnost v Lužanech, zleva: Bohuslav Rayman, Leopold Schmidt, Josef Fanta, Zdenka Hlávková, Josef Hlávka

Obr. 10 Josef Hlávka se sestrou Matyldou v altánu „Chaloupka“, mezi lety 1903 - 1905

Obr. 11 Skleník v zahradě